

Suomenruotsalaiset vironkielistä tekstiä ymmärtämässä

Irene Lindell

Pro gradu -tutkielma

Kielen oppimisen ja opettamisen opintopolku, suomen kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

LINDELL, IRENE: Suomenruotsalaiset vironkielistä tekstiä ymmärtämässä

Pro gradu -tutkielma, 54 s., 2 liites.

Kielen oppimisen ja opettamisen opintopolku, suomen kieli

Toukokuu 2020

Tässä tutkielmassa tarkastellaan suomenruotsalaisten vironkielisen tekstin ymmärtämistä. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, kuinka paljon suomenruotsalaiset ymmärtävät vironkielistä tekstiä suomen ja ruotsin kielen pohjalta. Tutkimuksessa selvitetään, miten suomenruotsalaisten suomen kielen taidon taso vaikuttaa ymmärtämiseen ja millainen rooli ruotsin kielen taidolla on ymmärtämisessä. Lisäksi tätä tutkimusta verrataan aikaisempiin tutkimuksiin ja tarkastellaan erityisesti kontekstin vaikutusta ymmärtämisessä.

Osallistujina on 41 Åbo Akademin ja ammattikorkeakoulu Novian opiskelijaa, jotka eivät ole aiemmin opiskelleet viron kieltä. Tutkimusmenetelmänä on käytetty käännöstestiä, jossa osallistujat ovat vastanneet vironkielistä tekstiä käsitteleviin sisältökysymyksiin ja kääntäneet vironkielistä tekstiä kykynsä mukaan. Testissä on myös kysytty, millaisia keinoja osallistujat ovat käyttäneet ymmärtämisen tukena.

Tutkimuksen keskeinen käsite on reseptiivinen monikielisyys (*receptive multilingualism*), joka tarkoittaa vuorovaikutusta, jossa kielenkäyttäjät pystyvät ymmärtämään toisiaan käyttämällä kukin omaa äidinkieltään. Tutkimus linkittyy REMU-tutkimushankkeeseen, jossa on tutkittu suomen ja viron välistä keskinäistä ymmärrettävyyttä. Hankkeen tarkoitus on selvittää, millaisia mahdollisuuksia suomen ja viron välinen reseptiivinen monikielisyys tarjoaa suomen ja viron opetukseen sekä monikielisiin kohtaamisiin.

Aineistoa käsitellään tarkastelemalla ensin sisältökysymysten vastauksia, sitten virkkeiden käännöksiä ja lopuksi sanojen tunnistamista. Tulokset osoittavat, että suomen kielen taidolla on merkitystä vironkielisen tekstin ymmärtämisessä, sillä C-kielitaitotason osallistujat ovat menestyneet testissä parhaiten. Suomen ja viron välinen samankaltaisuus osoittautuu merkittäväksi ymmärtämistä tukevaksi tekijäksi, ja myös osallistujista suurin osa mainitsee samankaltaisuuden helpottaneen ymmärtämistä. Viron ja ruotsin välistä samankaltaisuutta osallistujat eivät osaa hyödyntää yhtä hyvin. Vertailemalla tämän tutkimuksen tuloksia aiempiin tutkimuksiin havaitaan, että kokonaista tekstiä ymmärretään paremmin kuin yksittäisiä sanoja, mutta virkkeiden ymmärtäminen on helpompaa yksittäin kuin kokonaisessa tekstissä. Kokonainen teksti pitkine virkkeineen saattaa vaikuttaa vaikeammalta ja työlämmältä kuin yksittäisten virkkeiden kääntäminen. Tekstin pääkohtia suomenruotsalaiset ymmärtävät hyvin, minkä osoittaa sisältökysymysten hyvät tulokset.

Asiasanat: reseptiivinen monikielisyys, kielisukulaisuus, samankaltaisuus, tekstin ymmärtäminen

Sisällys

1. Johdanto	3
1.1. Tutkimuksen taustaa	3
1.2. Tutkimuskysymykset	4
1.3. Tutkimusmenetelmä ja aineisto	5
2. Kieltenväliset vaikutussuhteet.....	8
2.1. Reseptiivinen monikielisyys	8
2.2. Ymmärtämisprosessi.....	10
2.3. Lähdekielen vaikutus ymmärtämiseen.....	14
2.4. Suomen ja viron riskisanat	15
3. Tulokset: suomenruotsalaisten viron ymmärtäminen	17
3.1. Tekstin pääkohtien ymmärtäminen	17
3.1.1. Sisältökysymysten vastaukset	17
3.1.2. Suomen kielen taidon vaikutus sisältökysymysten vastauksissa	21
3.2. Virkkeiden ymmärtäminen	21
3.2.1. Virkkeet, joissa merkitys syntyy	23
3.2.2. Virkkeet, joissa merkitystä ei synny	25
3.2.3. Suomen kielen taidon vaikutus virkkeiden kääntämisessä	26
3.3. Sanojen ymmärtäminen.....	28
3.3.1. Suomea muistuttavat samamerkityksiset sanat	30
3.3.2. Ruotsia muistuttavat samamerkityksiset sanat.....	31
3.3.3. Suomen ja viron väliset riskisanat	32
3.3.4. Saman merkityskentän jakavat sanat	34
3.3.5. Läpinäkymättömät sanat	35
3.3.6. Yhteenvedo oikein käännettyistä sanoista	36
3.3.7. Suomen kielen taidon vaikutus sanojen kääntämisessä	37
4. Tulkinta: viron ymmärtämiseen vaikuttaneet tekijät	39
4.1. Suomen kielen taito.....	39

4.2. Kielisukulaisuus	40
4.4. Maailmantieto	42
4.5. Ruotsin kieli	42
5. Vertailua aikaisempiin tutkimuksiin	44
6. Päätelmiä ja jatkotutkimusmahdollisuuksia.....	49
Lähteet.....	52
Liitteet	55

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen taustaa

Kun suomenkielinen matkustaa Viroon, hän selviää useista yksinkertaisista kielenkäyttötilanteista vain suomen kielen avulla. Vironkieliset tienviitat, ohjeet ja ruokalistat ovat suurelta osin ymmärrettävissä suomen kielen pohjalta, ja yksinkertaiset keskustelut virolaisten kanssa voi hoitaa suomeksi. Keskustelussa vastauksen voi saada viroksi, mutta suomenkielinen pystyy silti ymmärtämään, mistä on kyse. Tällaista vuorovaikutusta kutsutaan reseptiiviseksi monikielisyudeksi (*receptive multilingualism*) (mm. Zeevaert – ten Thije 2007). Reseptiivisiin taitoihin kuuluu lukeminen ja kuunteleminen, kun taas produktiivisiin taitoihin kielen tuottaminen. Reseptiiviset taidot kehittyvät nopeammin kuin produktiiviset taidot, jolloin kielen ymmärtäminen ei vaadi yhtä paljon kielen tuntemusta kuin tuottaminen. (Ringbom 2007: 21–24.) Vuorovaikutus sukukieltä käyttävien välillä on siis mahdollista, vaikka yhteistä kieltä ei olisi.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, kuinka hyvin suomenruotsalaiset ymmärtävät viroa, sekä havaita tekijöitä, jotka vaikuttavat sukukielen ymmärtämiseen: minkälaisia mahdollisuuksia viro ja suomen välinen reseptiivinen monikielisyys tarjoaa. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että suomen- ja virokieliset ymmärtävät toistensa kielistä noin kolmanneksen ja että hyvin pienelläkin opetuksella ymmärtäminen kasvaa merkittävästi (Kaivapalu 2015). On mielenkiintoista nähdä, onko suomenruotsalaisten tulokset suomenkielisten kanssa samankaltaisia. Pohjoismaisten kielten (ruotsi, norja ja tanska) käyttäjiä pidetään edelläkävijöinä reseptiivisen monikielisyyden hyödyntämisessä, ja pohjoismaisten kielten välistä reseptiivistä monikielisyyttä onkin tutkittu paljon ja pitkään, jopa 1960-luvulta asti (Zeevaert – ten Thije 2007: 3). Lisäksi ruotsi kuuluu indoeurooppalaiseen, tarkemmin sanottuna germaaniseen, kieliryhmään, joten esimerkiksi saksan ja englannin kielessä on ruotsin kanssa paljon yhteisiä piirteitä. Suomi on suomalais-ugrilainen kieli, ja viro on sen läheinen sukukieli. Monilla suomenruotsalaisilla on sekä ruotsin että suomen taitajina siis hyvät lähtökohdat monien Euroopan kielten osittaiseen ymmärtämiseen.

Suomenruotsalaiset ovat Suomessa asuva ruotsinkielinen vähemmistö. Vuonna 2019 Suomen väestöstä 5,2 % on ruotsinkielisiä (tilastokeskus 4.4.2020), ja suurin osa heistä asuu Etelä- ja Länsi-Suomen rannikoilla ja saaristoissa. Perustuslaki takaa suomenruotsalaisille samat oikeudet kuin muillekin suomalaisille: jokaisella suomalaisella on oikeus käyttää virallisissa yhteyksissä joko

suomen tai ruotsin kieltä. Lisäksi suomenruotsalaiset voivat saada koulutuksen ruotsiksi aina päiväkodista yliopistoon asti. (Ringbom 1987: 6–7, 2007: 34–37.) Suomessa on monia kaksikielisiä kuntia, ja pienessä osassa niistä ruotsin kieli on enemmistön kieli. Kaikki suomenruotsalaiset opiskelevat suomea koulussa, joten he osaavat yleensä enemmän tai vähemmän suomea. Monelle suomenruotsalaiselle suomi on toinen äidinkieli.

1.2. Tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoitus on etsiä vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Minkä verran suomenruotsalaiset ymmärtävät vironkielistä tekstiä pelkästään ruotsin ja suomen osaamisen pohjalta? Oletan, että suomenruotsalaiset, jotka ovat vastanneet suomen kielen taidokseen äidinkielen tai C-tason, pystyvät ymmärtämään viroa vähintään yhtä hyvin kuin suomenkieliset. Jos suomen kielen taito on tätä taitotasoa heikompi, viron ymmärtäminen on todennäköisesti vaikeampaa.
2. Mikä auttaa ja mikä vaikeuttaa ymmärtämistä? Aikaisemmat tutkimukset (mm. Muikku-Werner 2013) ovat osoittaneet kielisukulaisuudesta johtuvan samankaltaisuuden olevan tärkein ymmärtämistä helpottava tekijä, joten niin oletan myös tässä tutkimuksessa. Tutkin tässä tutkielmassa kokonaisen tekstin ymmärtämistä, ja siksi minua kiinnostaa erityisesti kontekstin vaikutus ymmärtämiseen. Oletuksena on, että konteksti helpottaa sanojen ymmärtämistä ja taivutusmuotojen havaitsemista. Kaivapalu ja Muikku-Werner (2010: 83) ovat havainneet, että konteksti auttaa ymmärtämään sanoja ja myös toisinpäin: lähdekielen avulla ymmärretyt sanat auttavat selvittämään kontekstia. Lisäksi yhtenäisessä tekstissä saattaa olla helpompi havaita riskisanoja ja välttää niihin lankeaminen. Riskisanoilla tarkoitan viron kielen sanoja, jotka ovat muodoltaan suomen kielen sanojen kaltaisia, mutta poikkeavat merkitykseltään (ks. luku 2.4).
3. Vaikuttaako ruotsin kieli ymmärtämiseen ja miten? Aion verrata aiempiin tutkimuksiin, poikkeako suomenruotsalaisten ymmärtäminen suomenkielisten ymmärtämisestä. Suomi tarjoaa hedelmällisen asetelman lähdekielen vaikutuksen tutkimiseen, sillä Suomessa on kaksi virallista kieltä, suomi ja ruotsi, jotka ovat hyvin erilaiset kielet. Suomenkieliset ja suomenruotsalaiset ovat ihanteelliset ryhmät vertailuun, koska ryhmät ovat kulttuuriltaan ja koulutukseltaan hyvin samanlaiset, mutta kielitaustaltaan hyvin erilaiset. (Ringbom 1987: 2.) Uskon, että ruotsin osaaminen auttaa etenkin ruotsin kieltä muistuttavien lainasanojen ymmärtämisessä, koska viron kieleen ovat vaikuttaneet slaavilaisten kielten lisäksi germaaniset kielet, joihin myös ruotsi lukeutuu (Kangassalo–Nemvalts – Wande 2003: 157). Lisäksi on todettu, että useamman kielen käyttö lisää kielellistä tietoisuutta (Vaarala – Reiman – Jalkanen – Nissilä 2016: 22), joten tämän tutkimuksen informantit

voivat olla taitavia kielen ilmiöiden havaitsemisessa ja analysoimisessa. Toisaalta ruotsin kieli voi johtaa myös harhaan silloin, kun on kyse suomensukuisista sanoista. Aikaisemmissa REMU-verkoston (*Reseptiivinen monikielisyys: viron ja suomen keskinäinen ymmärrettävyys*) tutkimuksissa on havaittu, että suomenkieliset ovat hyvin tietoisia suomen ja viron välisten riskisanojen olemassaolosta (Kaivapalu – Muikku-Werner 2010: 68). On mielenkiintoista huomata, ovatko suomenruotsalaiset näistä yhtä tietoisia.

4. Minkälaisia ymmärtämisen strategioita koehenkilöt ovat käyttäneet? Neljäs tutkimuskysymykseni liittyy informanttien omiin käsityksiin siitä, minkälaisia keinoja he ovat käyttäneet ymmärtääkseen vironkielistä tekstiä. Tarkastelen myös, millaisia asioita informantit ovat pitäneet helppoina ja mikä on heidän mielestään vaikeuttanut ymmärtämistä. Oletan, että testattavat pitävät viron ja suomen samankaltaisuutta, kontekstia sekä maailmantiedon hyödyntämistä ymmärtämistä helpottavina tekijöinä.

1.3. Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Aineistoni koostuu suomenruotsalaisten opiskelijoiden tekemistä käännöksistä. Käännösteistiin on vastannut 31 Åbo Akademin ja 10 Novian ammattikorkeakoulun opiskelijaa, eli yhteensä vastaajia on 41. Käytän tutkimusmenetelmänä jo aikaisemmin REMU-verkoston (tarkemmin luvussa 2.1) tutkimuksissa hyödynnettyä käännösteistiä. Käännettävä teksti *Sild üle mere* (ks. liite 1) kertoo Suomen ja Viron välisistä kulttuurisuhteista, joten aihepiiri voi sisältää monelle ennestään tuttuja elementtejä, ja tekstistä pystyy arvaamaan jonkin verran maailmantiedon avulla. On tärkeää, että teksti sisältää myös tuttuja elementtejä, jotta informanttien motivaatio säilyy (Muikku-Werner 2010: 215).

Olen toteuttanut käännösteistin Webropol-kyselynä. Linkkiä testiin olen levittänyt Åbo Akademin ja Novian opiskelijoiden sähköpostilistoilla. Ennen testiin osallistumista pyysin testattavia arvioimaan suomen kielen taitonsa eurooppalaisen viitekehyksen kielitaitotasojen asteikolla. Sähköpostiviestin mukana lähetin linkit sekä suomen- että ruotsinkieliseen kielitaitotasotalukkoon, joiden avulla informantit arvioivat suomen kielen taitonsa. Jos informantti koki suomen olevan hänen äidinkieltensä, kielitaitoa ei tarvinnut arvioida, vaan informantti sai siirtyä suoraan testiin. Käännösteistin ensimmäisessä kysymyksessä kysyttiin testattavan suomen kielen taitoa, ja hänen tuli valita se asteikolta A1, A2, B1, B2, C1–C2 tai äidinkieli. Tässä tutkimuksessa käytetyt informanttien kielitaidon tasot perustuvat siis heidän omiin arvioihinsa.

Kielitaidon arvioinnin jälkeen testissä kysyttiin taustakysymyksiä, joista selviää testattavien pääaine, sivuaineet, vieraiden kielten taito ja mahdolliset kosketukset viron kieleen. Sen jälkeen testattavia kehoitettiin vastaamaan vironkielistä tekstiä koskeviin sisältökysymyksiin, ja tämän jälkeen kääntämään teksti kokonaisuudessaan parhaansa mukaan. Lopuksi informantit ovat vastanneet kysymyksiin siitä, mikä heidän mielestään on helpottanut ja mikä vaikeuttanut ymmärtämistä, ja minkälaisia ymmärtämisen keinoja he ovat käyttäneet. Testin kysymykset on esitetty sekä suomeksi että ruotsiksi, ja testattavat ovat myös saaneet vastata kysymyksiin joko suomeksi tai ruotsiksi (ks. testin kysymykset liitteestä 2). On tärkeää, että informantit voivat vastata ruotsiksi, koska ajatusten ilmaiseminen on helpointa omalla äidinkielellä (van Bezooijen – Gooskens 2007: 249).

Sen lisäksi, että aikaisemmissa tutkimuksissa käytetyn testin hyödyntäminen on järkevää tulosten vertailun kannalta, testi on kysymysten ja tehtävien kannalta hyvin toimiva. Käännöstehtävä: sisältökysymyksiin vastaaminen sekä koko tekstin kääntäminen. Mikään testaustapa ei ole täydellinen, ja siksi on järkevää käyttää useampaa kuin yhtä testaustapaa, sillä testaustapa vaikuttaa suuresti tuloksiin. Monivalinta- ja oikein/väärin-kysymykset tuottavat yleensä parhaimmat tulokset, koska niissä on suuri mahdollisuus arvata oikein. Tuloksia ei voisi kuitenkaan pitää yhtä luotettavina. (Doetjes 2007: 226–227.) Itsenäinen kääntäminen vaatii jo paljon pidemmälle kehittyneitä tietämyksiä kielestä (Doetjes 2007: 226) ja olisi tässä tapauksessa yksin käytettynä liian vaikea testaustapa. Valmiiksi muotoilluissa sisältökysymyksissä testattava voi tukeutua sekä tekstiin että kysymyksiin, ja saavuttaa oikean vastauksen helpommin (Doetjes 2007: 226). Se antaa apua myös tehtävään, jossa vaaditaan itsenäistä käännöstä. Esimerkiksi käännöstehtävän ensimmäisessä sisältökysymyksessä ”Miksi tekstissä mainittu instituutti perustettiin?” on valmiiksi käännetty tekstin ensimmäisessä virkkeessä esiintyvä verbi *asutati* ’perustettiin’. Vaikka avoimia kysymyksiä ja itsenäistä käännöstä on huomattavasti vaikeampi arvioida kuin esimerkiksi monivalintakysymyksiä (Doetjes 2007: 226), tässä tutkimuksessa pidän niitä luotettavimpana tapana testata ymmärtämistä.

Käännöstehtävän ohjeistuksessa pidän tärkeänä kehottaa testattavia kääntämään myös lauseenosia, vaikka he eivät ymmärtäisi lausetta kokonaan. Tällä tavoin saan kokonaisvaltaisemman kuvan siitä, mitä he ovat ymmärtäneet. Ilman tätä ohjeistusta osallistujat saattaisivat pyrkiä kääntämään vain kokonaisuuksia ja jättää kääntämättä osan sanoista, vaikka olisivat ymmärtäneet. Testiin käytettyä aikaa ei ole kontrolloitu, joten tutkimustuloksiin saattaa vaikuttaa se, kuinka kauan aikaa testiin on käytetty. Toiset ovat saattaneet tehdä testin nopeasti ja kertalukemalla vastanneet kysymyksiin ensimmäiseksi mieleen tulleet asiat. Toiset ovat voineet olla huolellisempia: lukeneet tekstin useampaan kertaan ja pohtineet merkityksiä perusteellisesti. Testissä on kaksi tehtävää, jotka edellyttävät tekstiin tutustumista eli testattavan tulee lukea teksti vähintään kahteen kertaan. Tämä on

hyvä, sillä ensilukemalla saattaa tekstistä jäädä vielä paljon ymmärtämättä (Kaivapalu – Muikku-Werner 2010: 86).

Tutkimusmenetelmäni on kvantifioiva laadullinen analyysi eli tutkimukseni on pääasiassa laadullinen, mutta aion soveltaa myös määrällistä analyysia luokittelemalla ja laskemalla, kuinka paljon tekstistä on ymmärretty. Koska tutkimukseni on ensisijaisesti kvalitatiivinen, sen tarkoitus ei ole tilastollinen yleistettävyys, vaan pyrkiä tulkitsemaan ja ymmärtämään tiettyä toimintaa ja ilmiötä. (Eskola – Suoranta 2003: 61, 165–166.)

2. Kieltenväliset vaikutussuhteet

2.1. Reseptiivinen monikielisyys

Tutkimukseni keskeisenä käsitteenä on reseptiivinen monikielisyys, joka tarkoittaa, että eri äidinkieliä omaavat osallistujat voivat olla vuorovaikutuksessa keskenään osaamatta toistensa kieltä – käyttämällä siis kukin omaa äidinkieltään (ten Thije – Zeevaert 2007: 1). Reseptiivisen monikielisuuden edellytyksenä on, että käytetyt kielet ovat keskenään samankaltaisia, yleensä sukulaiskieliä, tai että kielenkäyttäjä taitaa kielen alkeet. (Kaivapalu – Muikku-Werner 2010: 69)

Reseptiivinen monikielisyys on ilmiönä vanha, ja mitä luultavammin sitä on hyödynnetty vuorovaikutuksessa siitä asti, kun eri kieliä on ollut olemassa. Myöhäiskeskiajalla ja uuden ajan alussa sitä tiedetään hyödynnetyn muun muassa kaupankäynnissä. 1800-luvun alkupuolella kehittyneen nationalismin myötä reseptiivisen monikielisuuden hyödyntäminen kuitenkin vähentyi, kun kansakunta, kieli ja identiteetti nivoutuivat yhteen, ja jokaiselle valtiolle tuli oma kansankieli, jonka täydellistä tai ainakin lähes täydellistä osaamista pidettiin merkinä yhteisön täysivaltaisesta jäsenyydestä. Enää ei siis arvostettu jokapäiväisissä tilanteissa selviämistä useilla kielillä, vaan yhden (yhteiskunnassa tärkeänä pidetyn) kielen täydellinen osaaminen oli tärkeämpää. (Braunmüller 2007: 28.) Nykypäivänä tilanne on taas kääntynyt päinvastoin: sen sijaan, että jotain kieltä pitäisi osata äidinkielen tavoin, on tärkeämpää osata joukko kompetensseja, jotka käsittävät metalingvistisen ja kulttuurienvälisen ymmärtämisen sekä yhteistoiminnallisen viestinnän osaamisen (Hufeisen – Marx 2007: 308).

Kansainvälisen viestinnän tarve on kasvanut globalisaation myötä, ja perinteiset monikielisuuden käsitteet eivät pian riitä ratkomaan kehittyneen talouden ja politiikan tuomia haasteita. Monikielissä viestinnässä äidinkielen tasolle pyrkimistä ei nähdä enää yhtä tärkeänä, vaan tärkeämpää on useampien kielten jonkinasteinen hallitseminen (ten Thije – Zeevaert 2007: 1, 3.) Monikielissä kohtaamisissa on ainakin kolme mahdollista viestinnän tapaa: Lingua francan (joka useimmiten on englanti) käyttäminen, jonkun viestinnän osallistujan äidinkielen käyttäminen tai tapa, jossa jokainen osallistuja käyttää omaa äidinkieltään (Mulken – Hendriks 2015: 2). Mulken ja Hendriks (2015: 17) ovat osoittaneet, että yhteisen ymmärryksen rakentaminen reseptiivisen monikielisuuden avulla on tehokkaampaa kuin nämä kaksi muuta viestinnän tapaa. Ihmiset pystyvät ilmaisemaan itseään paremmin äidinkielellään kuin myöhemmin opitulla kielellä (Van Bezooijen – Gooskens 2007: 249). Kun osallistujat käyttävät kukin omaa äidinkieltään, heiltä ei myöskään kulu energiaa kielellisten puutteiden korjaamiseen, vaan he voivat keskittyä paremmin viestin välittämiseen. Lisäksi osallistujat

ovat puheliaampia ja käyttävät tehokkaammin paralingvistisia strategioita puhuessaan omalla äidinkielellään (Mulken – Hendriks 2015: 17–18). Reseptiivinen monikielisyys on monissa kielenkäyttötilanteissa myös tasa-arvoisempi viestintämuoto kuin muut viestinnän tavat. Kielenkäyttötilanteessa äidinkielliset puhujat ovat tietenkin vahvemmassa asemassa kuin ne, joiden äidinkieli on jokin muu kieli. Englannin käyttö yhteisenä kielenä luo epätasa-arvoa, koska kielenkäyttäjien sosiolingvistiset ja kulttuuriset taustat sekä koulutuksen taso eri maiden välillä vaihtelevat. Myös englannin kielen oppiminen on toisille helpompaa kuin toisille: niiden, joiden äidinkieli kuuluu englannin kanssa samaan kieliryhmään, on helpompi oppia englantia kuin sellaisten, joiden äidinkieli kuuluu johonkin toiseen kieliryhmään. (Zeevaert – D. Ten Thije 2007: 6.) Esimerkiksi suomalaisten ja suomenruotsalaisten englannin kielen oppimista on tutkittu ja havaittu, että suomenruotsalaiset oppivat englantia suomalaisia helpommin (Ringbom 1987: 2007).

Kaksi- ja monikielisuuden tutkimuksiin verrattuna reseptiivistä monikielisyyttä on tutkittu melko vähän (Braunmüller 2007: 25). Jonkin verran tutkimuksia on kuitenkin tehty, ja Van Bezooijen ja Gooskens esittelevät artikkelissaan (2007: 250) melko kattavasti reseptiivisen monikielisuuden tutkimuksen historian. Jo 1950-luvulla keskinäistä ymmärrettävyyttä tutkittiin Pohjois-Amerikan alkuperäiskielten välillä (Hickerson – Turner – Hickerson 1952, Pierce 1952, Wolff 1959). Sen jälkeen tutkimusta on tehty pohjoismaisten kielten (Haugen 1966, Maurud 1976, Börestam Uhlmann 1994, Zeevaert 2004), espanjan ja portugalin (Jensen 1989), slovakian ja tsekin (Budovicová 1978) sekä hollannin, friisin ja afrikaansin välisestä vuorovaikutuksesta (Van Bezooijen – Van den Berg 1999; Van Bezooijen – Gooskens 2007). Näiden lisäksi ten Thijen ja Zeevaertin toimittama teos *Receptive Multilingualism* (2007) – jossa myös van Bezooijen ja Gooskensin artikkeli on julkaistu – tarjoaa joukon reseptiivisen monikielisuuden tutkimuksia, joiden huomioihin viitataan useasti tässäkin tutkimuksessa. Sen lisäksi, että teos esittelee reseptiivisen monikielisuuden historiallista kehitystä Euroopassa, teoksen artikkelit tarkastelevat reseptiivisen monikielisuuden hyödyntämistä erityisesti germaanisten kielten välillä. Teoksen artikkelien pääasiallisena tavoitteena on vahvistaa ajatusta siitä, että kielen ymmärtäminen ei vaadi lähes äidinkiellisen kielenkäyttäjän kielitaitoa ja että englannin kielen käyttö ei ole ainoa tapa kommunikoida monikielisten ihmisten välillä.

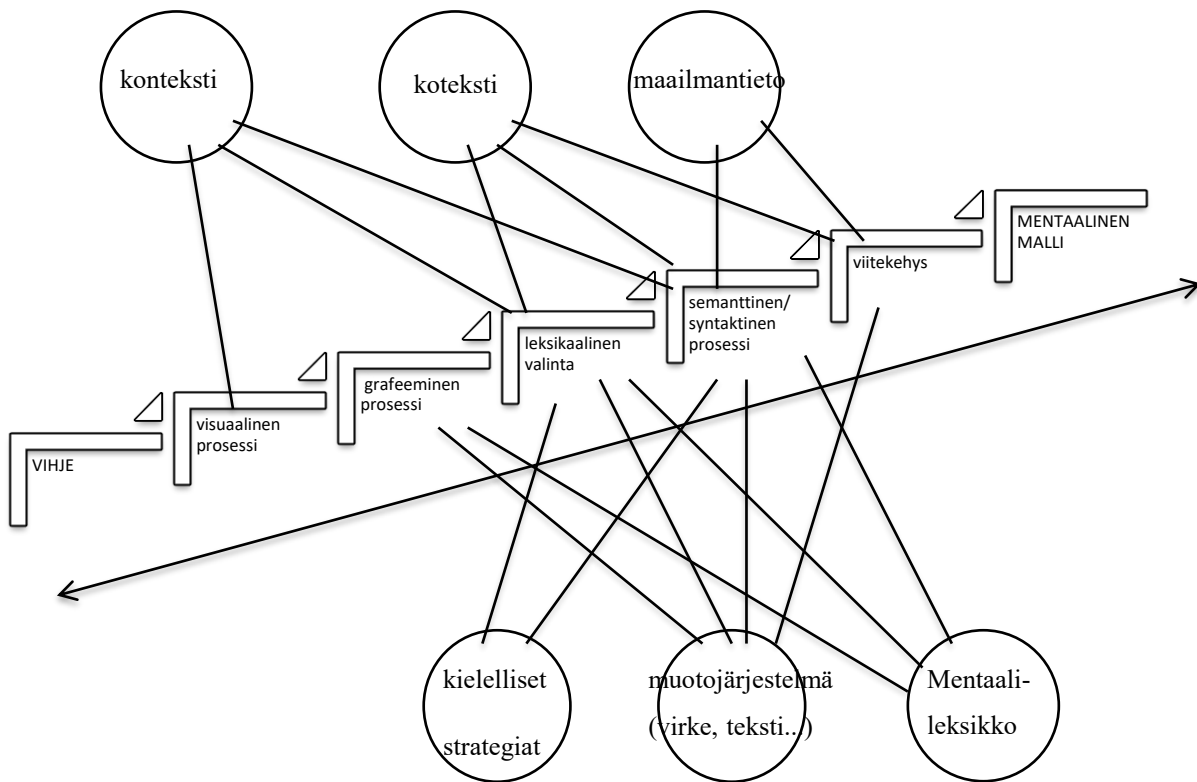
Suomessa reseptiivistä monikielisyyttä on tutkittu suomen ja viron kielen välillä. Itä-Suomen, Jyväskylän, Tallinnan, Helsingin ja Turun yliopistoissa toteutettavassa REMU-tutkimushankeessa (*Reseptiivinen monikielisyys: viron ja suomen keskinäinen ymmärrettävyys*) tarkastellaan suomenkielisten viron ymmärtämistä sekä päinvastoin vironkielisten suomen ymmärtämistä ilman opetusta. Tähän asti tutkimuksia on tehty yksittäisten sanojen (mm. Heinonen 2011 ja 2015, Mark 2014), irrallisten virkkeiden (mm. Paajanen 2012, Höbe-Oja 2016) sekä yhtenäisen tekstin ymmärtämisestä (Kaivapalu – Muikku-Werner 2010, Muikku-Werner 2013, Kaivapalu 2015).

Yksittäisten sanojen luetunymmärtämisen lisäksi Heinonen (2015) on tutkinut samojen sanojen kuullunymmärtämistä, ja Härmävaara (2014) suomen- ja vironkielisten välistä suullista vuorovaikutusta. Härmävaara (2014) on havainnut, että oman äidinkielen käytöstä ei välttämättä aiheudu vuorovaikutuksessa ongelmia, vaan jaetut kielen elementit muodostavat resurssin yhteiseen ymmärrykseen. Suomen ja viron samankaltaisuus sekä sanaston että rakenteen (esim. taivutusmuodot) kannalta on todettu merkittäväksi ymmärtämistä tukevaksi tekijäksi. Myös strateginen kompetenssi ja metalingvistinen tietoisuus tukevat ymmärtämistä (Kaivapalu – Muikku-Werner 2010). Yksittäisten sanojen ymmärtämistä tutkittaessa on havaittu, että oletus suomen ja viron välisestä samankaltaisuudesta on vahva, ja sen vuoksi ilman kontekstia riskisanoihin (ks. luku 2.4.) lankeaminen on tyypillistä (Muikku-Werner – Heinonen 2012: 157, 178). Irrallisten virkkeiden tutkimuksessa on selvinnyt, että lausekonteksti ja maailmantieto tukevat ymmärtämistä (Paajanen – Muikku-Werner 2012: 219, 251).

Remu-tutkimushankkeen tarkoituksena on selvittää, millaisia mahdollisuuksia viron ja suomen välinen keskinäinen ymmärrettävyys tarjoaa sekä antaa suomalais-ugrilaista näkökulmaa kansainväliseen reseptiivisen monikielisyyden tutkimukseen (REMU). Lopullisena päämääränä on myös löytää sellaisia kuvauksia ja ratkaisuja, joita voisi myöhemmin hyödyntää opetuksessa ja oppimateriaaleissa (Muikku-Werner – Heinonen 2012: 160).

2.2. Ymmärtämisprosessi

Tutkimukseni teoreettisena taustana on kielen ymmärtämisen prosessi. Kielen ymmärtäminen vaikuttaa ensisilmäyksellä yksinkertaiselta: kun kielenkäyttäjä (puhuja tai kirjoittaja) haluaa ilmaista jonkin asian, hän pakkaa ajatuksensa kielelliseen muotoon, lähettää paketin vastaanottajalle (kuuntelija tai lukija) ja vastaanottaja purkaa paketin eli toisin sanoen ymmärtää asian (Berthele 2014: 271). Ymmärtäminen on kuitenkin paljon monisyisempi prosessi, ja kuvio 1. havainnollistaa tätä prosessia:

Kuvio 1. Ymmärtämisprosessi.

Portaat kuvaavat ymmärtämisen prosessin tasoja ja ympyrät niiden ympärillä prosessin mukana kulkevia tietoresursseja. Kuvio on tehty Raphael Berthelen mallin mukaan. Prosessi päättyy mentaaliseen malliin, joka tarkoittaa ymmärryksen saavuttamista. Mentaaliset mallit ovat moniulotteisia ja sisältävät tyypillisesti paikallista, ajallista, kausaalista ja tarkoituksellista tietoa sekä tietoja osallistujista (ihmisistä, asioista, yhteisöistä). Jotta ihminen voi saavuttaa mentaalisen mallin, hän tarvitsee erilaisia tietoresursseja (ympyröissä). Mentaalileksikkoon tallentuu sanasto ja sananmuotoihin liittyvät käsitteet, merkitykset sekä sanojen morfologiset ja syntaktiset piirteet. Esimerkiksi ihminen voi tunnistaa sanan verbiksi ja tietää, että tämä verbi tarvitsee seurakseen objektia. Mentaalileksikon lisäksi on muita kielellisiä järjestelmiä, kuten muoto ja rakenne. Muita kuin kieleen liittyviä tietoresursseja ovat maailmantieto, jonka avulla pystymme yhdistelemään käsitteitä ja toimintoja, sekä konteksti. Sanat tunnustetaan nopeammin, jos ne sopivat semanttiseen ja syntaktiseen kontekstiin, jossa ne esiintyvät. Monet näistä asioista ovat kulttuurispesifejä, ja jos kielten välillä ei ole yhteistä käsitteellistä kaavamaisuutta riittävästi, ymmärtämisprosessi voi vaarantua. (Berthele 2014: 272–274.)

Ymmärtämisprosessi etenee tasoittain: ensimmäisellä tasolla on kielellinen vihje, jonka lukija käsittelee visuaalisella (2.) ja grafeemisella (3.) tasolla. Näihin kuuluu silmien liikkeet sekä sanojen visuaalinen tunnistaminen ortografisella ja fonologisella tasolla. Lukijan silmien liikkeet eivät etene sanasta sanaan tekstin mukana, vaan ne koostuvat lyhyistä hypyistä kiinnityspisteiden välillä. Sujuvan lukijan huomio kiinnittyy vain osaan sanoista tai sanojen osiin mutta mitä tuntemattomampi luettava kieli on, sitä enemmän vaaditaan kiinnityspisteitä. Ihminen tunnistaa nopeammin ortografiset kuviot ja morfeemit kuin joukon yksittäisiä kirjaimia. Sekä ortografiset että fonologiset ominaisuudet aktivoituvat, kun sanaa luetaan. Ääntämisasun tunnistaminen ei ole tärkeää vain kielen tuottamisessa ja kuuntelemisessa vaan myös lukemisessa. (Lutjeharms 2007: 269.) Tutkittaessa suomenkielisten strategioita viron ymmärtämisessä, jotkut informantit ovat maininneet ääneen lukemisen mielessään auttavan ymmärtämisessä (Muikku-Werner – Kaivapalu 2010: 83–84).

Prosessin seuraava vaihe on leksikaalinen prosessi, jossa sana pääsee sisään mentaalileksikkoon. Mentaalileksikko tarkoittaa representaatiota muistin kielellisestä tiedosta. Sanoilla on representaatioita usealla tasolla mentaalisisäisessä leksikossa: fonologiset, visuaaliset ja morfologiset muodot, syntaktinen tieto ja käyttö sekä kielellinen koodi. (Lutjeharms 2007: 270.)

Semanttinen ja syntaktinen käsittely tapahtuvat samanaikaisesti tai rinnakkain. Syntaksia ilmaistaan sanoilla, sanajärjestyksellä, morfologialla, sanaluokilla ja merkityksillä. Mitä enemmän tiedämme kielen rakenteesta, sitä paremmin voimme käyttää kielioppia ja syntaksia avaamaan semanttisia konteksteja. Mentaalinen malli on semanttisen käsittelyn tulos eli saavutettu ymmärrys. (Lutjeharms 2007: 273–275.)

Ymmärtämisprosessi ei ole kuitenkaan vain alhaalta ylös kulkeva prosessi, vaan prosessin jokainen vaihe on vuorovaikutuksessa muiden lähellä olevien tasojen kanssa. Ymmärtämisprosessi on siis kaksisuuntainen prosessi: kun ihminen saa uutta tietoa, tiedon konstruktio eli skeemat aktivoituvat. Toisaalta taas ihmisen skeemat vaikuttavat uuden tiedon ymmärtämiseen. Nämä kaksi päällekkäistä prosessia ovat ymmärtämisen kannalta välttämättömät. Ylhäältä alas suuntautuva ymmärtämisprosessi on erityisesti vieraan kielen ymmärtämisessä tärkeässä asemassa, sillä jos ihminen on epävarma sanan merkityksestä, hän käyttää kaikkia valmiina olevia osaamisresurssejaan sanan ymmärtämiseen. (Berthele 2014: 274–276.)

Kaivapalu (2015: 68–69) on kuvannut lähisukukielen ymmärtämisprosessia, ja myös hän kuvaa sitä kaksisuuntaisena: kielten välisten samankaltaisuuksien avulla voi pyrkiä ymmärtämään kohdekielistä tekstiä tai ymmärtämiseen voi hakea apua esim. kontekstista ja saada vahvistusta lähdekielen samankaltaisuuksista. Samankaltaisuuteen tukeutumisen lisäksi ymmärtämiseen vaikuttaa monet osatekijät: äidinkieli ja sen variaatiot (puhuttu kieli, murteet, slangi, vanhahtavat ilmaukset),

aikaisemmin opitut kielet, metalingvistinen tietoisuus, yleinen tietämys sekä aikaisemmat tiedot kohdekielestä.

Sukukielten lukemaan oppimista helpottamaan on kehitetty EuroCom-metodi (*European (inter-) Comprehension*), joka sisältää ”seitsemän seulaa” (Die Sieben Siebe), jotka tukevat samankaltaisuuksien etsimistä sukukielestä. Nämä seulat ovat 1) kansainvälinen sanasto, 2) kieliperheelle tyypilliset sanat, 3) äänteelliset vastaavuudet ja systemaattiset ääntenmuutokset, 4) oikeinkirjoitussäännöt ja ääntämys, 5) kieliperheen yhteiset syntaktiset rakenteet, 6) morfosyntaktiset elementit sekä 7) prefiksit ja suffiksit. Harjoittelemalla näiden seulojen tunnistamista ymmärtämisen strategiat kehittyvät ja sukukielen ymmärtäminen helpottuu. (Hufeisen – Marx 2007: 316–317.) Vaikka oman tutkimukseni informantit eivät ole harjoitelleet näitä seuloja, uskon, että he silti havaitsevat ja hyödyntävät näitä samankaltaisuuksia.

Myös asenteet voivat vaikuttaa ymmärtämiseen. Hollanninkielisten asenteita afrikaansia ja friisiä kohtaan on tutkittu kysymällä testattavilta muun muassa kumpaa kieltä he mieluummin opiskelisivat, kumpaan maahan matkustaisivat ja kummassa maassa asuu miellyttävämpiä ihmisiä (Van Bezooijen, Gooskens 2007: 249–254). Tässä tutkielmassa en tutki varsinaisesti asenteita, mutta myös kokemukset ja käsitykset kohdekielestä liittyvät läheisesti asenteisiin. Suomenkielisillä on havaittu olevan tietynlaisia kokemuksia ja ennakkokäsityksiä suomen ja viron eroista ja yhtäläisyyksistä. (Kaivapalu 2009: 383). Sukukielen ymmärrettävyyteen vaikuttaa myös, että se on usein läheinen myös kulttuurisesti ja maantieteellisesti. Myös kontaktien määrä vaikuttaa, ja maantieteellisesti läheisen kielen kanssa on monesti enemmän kontakteja kuin etäisempien kielten. (Kaivapalu 2009: 392.)

Van Bezooijen ja Gooskens luokittelevat sukulaissanoja niiden läpinäkyvyyden perusteella. Luokittelu koostuu neljästä eri ryhmästä: täysin läpinäkyvät, melko läpinäkyvät, melko läpinäkymättömät ja täysin läpinäkymättömät (2007: 256). Täysin läpinäkyvät sanat ovat muodoltaan identtisiä, ja niiden ymmärtäminen ei tuota sukukielten välillä ongelmia. Tähän luokkaan kuuluvat myös sanat, jotka poikkeavat hieman muodoltaan, mutta jotka ovat äännesultaan täysin samanlaisia. Jos tarkastellaan suomen ja viron välisiä sanoja *Sild üle mere* -tekstistä, esimerkiksi sana *tundi* ’tunti’ on täysin läpinäkyvä, joka poikkeaa muodoltaan mutta ei äännesultaan. Suomen *t* ja viron *d* ovat ääntämykseltään melko samankaltaiset (Muikku-Werner – Heinonen 2012: 163). Melko läpinäkyviä ovat lähes samankaltaiset sanat, jotka poikkeavat toisistaan vain vähän, kuten *keel* ’kieli’. Nämäkin sanat ovat vielä helposti tunnistettavissa. Melko läpinäkymättömiksi luokitellaan sanat, joilla on jo useiden kirjaimien ero, ja jotka ovat melko vaikeita ymmärtää sukukielen pohjalta, kuten *vaheliste* ’välisten’. Täysin läpinäkymättömiä ovat muodoltaan täysin erilaiset sanat, joista on mahdotonta nähdä kielisukulaisuutta, esimerkiksi sana *aastal* ’vuonna’.

2.3. Lähdekielen vaikutus ymmärtämiseen

Lähdekielen vaikutus ymmärtämiseen on olennainen osa tutkimustani, sillä positiivinen vaikutus ilmenee erityisesti kielen ymmärtämisen tasolla (Ringbom 2007: 191). Sajavaara (2006: 11) huomauttaa, että lähdekielen vaikutus itsessään ei ole positiivista tai negatiivista, vaan sen toteutunut lopputulos kohdekielessä on joko positiivinen tai negatiivinen. Tutkimukseeni osallistuneet suomenruotsalaiset osaavat useita kieliä ja osalla on kaksi äidinkieltä, mikä tekee lähdekielen vaikutuksen tutkimisesta vielä kiinnostavampaa.

Aluksi lähdekielen vaikutuksen tutkimuksessa lähdekielen positiivinen vaikutus kohdekielen oppimisessa jäi lähes kokonaan huomiotta. 1950-luvulla noussut kontrastiivinen kielentutkimus ei ollut kiinnostunut lähdekielen positiivisesta vaikutuksesta, vaan kiinnitti huomiota lähinnä siihen, minkälaisia virheitä lähdekieli aiheuttaa kohdekieleen. Tämän jälkeen 1980- ja 1990-luvulla vallitsi suuntaus, jolloin äidinkielen vaikutus kohdekielen oppimiseen kiellettiin lähes kokonaan. 1990-luvun aikana syntyi kuitenkin monia uusia tapoja tarkastella kieltenvälistä vuorovaikutusta ja alettiin ymmärtää kaikkien kielenkäyttäjien kielten olevan toistensa kanssa vuorovaikutuksessa. (Sajavaara 2006: 11–12.)

Kun ihminen pyrkii ymmärtämään vierasta kieltä, hän hyödyntää joko tietoisesti ja tiedostamatta lähdekielestä ja muista vieraista kielistä opittuja tietoja ja taitoja. Aiemmin opitun vaikutusta myöhempään oppimiseen ja ymmärtämiseen kutsutaan siirtovaikutukseksi (*transfer*) tai kieltenväliseksi vaikutukseksi (*crosslinguistic influence*). Lähdekielen positiivisesta vaikutuksesta puhutaan silloin kun lähdekielestä opittuja malleja pystyy hyödyntämään kohdekielen ymmärtämisessä ja oppimisessa. Joskus lähdekielen mallit voivat johtaa myös väärinymmärrykseen, jolloin on kyse negatiivisesta siirtovaikutuksesta. (Kaivapalu 2009: 384, Sajavaara 2006: 11.)

Mitä läheisemmästä kielestä on kyse, sitä enemmän lähdekielestä on apua kohdekielen oppimisessa. Erityisesti oppimisen varhaisessa vaiheessa lähdekielellä on iso merkitys, ja siksi positiivinen lähdekielen vaikutus on tärkeässä asemassa juuri tuntemattoman kielen ymmärtämisessä. (Kaivapalu 2005: 20.) Viron kielen ymmärtämistä helpottaa, että viro ja suomi ovat samankaltaisia rakenteellisesti, semanttisesti ja funktionaalisesti (Kaivapalu 2009: 386).

Kieltenvälinen samankaltaisuus voidaan jakaa kolmeen ryhmään: todellinen, havaittu ja oletettu samankaltaisuus. Todellinen samankaltaisuus on kielitieteessä todistettua. Jos todellinen on pystytty osoittamaan, se on symmetristä samankaltaisuutta eli se toimii samalla tavalla molempiin suuntiin. Havaittu ja oletettu samankaltaisuus ei välttämättä ole symmetristä: kielen X käyttäjät voivat ymmärtää paremmin kieltä Y kuin kielen Y käyttäjät kieltä X. Kun pyritään ymmärtämään sukukieltä,

aloitetaan havaitsemalla samankaltaisuuksia lähde- ja kohdekielen välillä. Havaitun samankaltaisuuden määrittely on huomattavasti todellisen samankaltaisuuden määrittelyä vaikeampaa, koska havaitseminen on usein tietoinen prosessi, ja se riippuu pitkälti kielenkäyttäjän ominaisuuksista ja aiemmista tiedoista. Havaitun samankaltaisuuden myöhempi taso on oletettu samankaltaisuus, joka pohjautuu yleensä havaittuun samankaltaisuuteen ja tarkoittaa, että kielenkäyttäjä olettaa kohdekielen käyttäytyvän lähdekielen kaltaisesti. (Ringbom 2007: 7, 24–25.) Tällöin lähdekieli voi vaikuttaa myös negatiivisesti ja synnyttää väärinymmärryksen. Esimerkiksi kun vastaan tulee viron ja suomen välisiä riskisanoja, oletettu samankaltaisuus saattaa osoittautua vääräksi. Samankaltaisuuden olettaminen saattaa aiheuttaa myös käänteisen reaktion niin, että ilmaus on liian samankaltainen lähdekielen ilmauksen kanssa, ja kielenkäyttäjä ajattelee kohdekielen ilmauksen kääntämisen lähdekielen ilmauksen mukaan olevan liian helppoa. Tällainen psykologinen ajattelu johtaa siihen, että ihminen lähtee hakemaan ilmaukselle kaukaisempaa vaihtoehtoa (Kaivapalu 2005: 97–98).

Annekatriin Kaivapalu ja Maisa Martin (2014) ovat tutkineet samankaltaisuuden havaitsemista suomen ja viron välillä. On todettu, että havaitulla samankaltaisuudella on yhteys todelliseen samankaltaisuuteen eli suomenkieliset ja vironkieliset havaitsevat samankaltaisuutta niissä sanoissa, jotka ovat todellisuudessaakin samankaltaisia. Tutkimuksissa on todettu myös, että suomenkieliset havaitsevat virosta enemmän samankaltaisuutta kuin vironkieliset suomen kielestä (Kaivapalu – Martin 2014: 306–308; 2017: 151, 163). Tulos voi johtua esimerkiksi siitä, että suomen taivutusmuodot lyhenevät usein puhekielessä viron sanojen kaltaisiksi (esim. *silmissä – silmis, herneistä – herneist, suurien – suurte*). Lisäksi suomessa on monilla sanoilla kaksi monikon taivutusmuotoa, joista toinen muistuttaa viron vastinetta (esim. *saarien, saarten – saarte; setelejä, seteleitä – sedeleid*). (Kaivapalu – Martin 2014: 303, 307; 2017: 163)

2.4. Suomen ja viron riskisanat

Suomen ja viron välisiksi riskisanoiksi kutsutaan merkitykseltään eroavia, samanasuisia tai melkein samanasuisia sanoja. Klaus Laalo (1992) nimittää kahden kielen välisiä riskisanoja myös kieltenvälisiksi homonyymeiksi. Riskisanoja syntyy, kun etymologisesti samaa tarkoittavien sanojen merkitys on jossain kehityksen vaiheessa muuttunut. Esimerkiksi viron verbi *sammuda* 'astella, astua, käyskennellä, harppoa' on samaa juurta suomen *samota*-verbin kanssa eikä suinkaan ensimmäisenä mieleen juolahtavan *sammuttaa*-verbin. Sanat, joita käytetään paljon eri yhteyksissä, saavat usein monia merkitysvivahteita, minkä seurauksena alkuperäinen merkitys saattaa väistyä uusien merkitysten tieltä. Esimerkiksi suomen sana *huone* on alun perin käytetty laajemmassa

merkityksessä, ja se on tarkoittanut 'rakennusta'. Tästä johtuen huone-sana esiintyy edelleen monissa rakennusta tarkoittavissa yhdyssanoissa, esim. *kasvihuone*, *raatihuone* ja *seurahuone*. Semanttisen kehityksen myötä huone-sanan käyttö on suomessa kaventunut, ja se tarkoittaa nykyään vain 'sisätilaa'. Virossa sana *hoone* on säilynyt alkuperäisessä merkityksessä ja tarkoittaa 'rakennusta' tai 'taloa', minkä vuoksi sana saattaa aiheuttaa väärinymmärryksiä. (Laalo 1992: 7–8, 11, 30–32.)

Merkityksen muuttumisen lisäksi riskisanoja voi syntyä ääntenmuutoksen ja sananmuodostuksen kautta sekä lainautumisen yhteydessä. Ääntenmuutoksen seurauksena on muodostunut esimerkiksi riskisana *pikk* 'pitkä', jonka suomenkielinen saattaa sekoittaa suomen sanaan *pikku*. Äännekehityksen myötä konsonanttiyhtymä *tk* on assimiloitunut *kk*:ksi. Sananmuodostuksen kautta syntyneitä riskisanoja ovat sanat, jotka ovat muodostettu eri kantasanoista tai sanavartaloista. Lainasanoissa tulee huomioida ne merkitykset, joita sanalla on siinä kielessä, josta ne ovat lainautuneet. Esimerkiksi saksan sana *Konkurs* tarkoittaa 'kilpailua' tai 'vararikkoa'. Suomeen sana *konkurssi* on lainautunut merkityksessä 'vararikko', kun taas virossa sana *konkurss* tarkoittaa 'kilpailua'. Lainasanat eivät myöskään välttämättä ole lainoja samasta kielestä. Esimerkiksi suomen sana *ravi* 'nelijalkaisen eläimen juoksupata' on lainasana ruotsista, kun taas viron *ravi* 'hoito, lääkitys' on peräisin venäjältä. (Laalo 1992: 7, 53, 57–59, 63–64.) Monet suomen ja viron välisistä riskisanoista ovat samanasuisia sekä puhutussa että kirjoitetussa kielessä, mutta on myös sanoja, jotka ovat samanasuisia vain joko puhutussa tai kirjoitetussa kielessä. Esimerkiksi suomen sana *syyte* ja viron sana *süüide* 'syytitys, syytike, virike' kuulostavat samalta puhuttuna mutta ovat eriasuisia kirjoitettuna. (Laalo 1992: 23.) Tässä tutkielmassa puhutun kielen riskisanat eivät ole olennaisia, joten keskityn ainoastaan kirjoitetussa kielessä esiintyviin riskisanoihin.

3. Tulokset: suomenruotsalaisten viron ymmärtäminen

Tarkastelen tekstin ymmärtämistä ensin sisältökysymysten tasolla, sen jälkeen virketasolla ja lopuksi sanatasolla. Jokaisen alaluvun lopussa esittelen, kuinka paljon suomen kielen taito on vaikuttanut vastausten määrään ja ymmärtämiseen. Olen jakanut informantit kolmeen ryhmään heidän suomen kielen taitonsa perusteella: A-tasoon, B-tasoon ja C-tasoon. A-kielitaitotasolla olevia informanteja on aineistossani vain kaksi, joten otos ei riitä luotettavaan tarkasteluun mutta voi olla suuntaa antavaa. B-kielitaitotason informanteja on 16 ja C-tason informanteja 23. Kielitaitotasojen vaihtelevan määrän vuoksi en esitä lukuja vastausten tai käännösten määristä, vaan olen laskenut prosenttiosuudet suhteessa kokonaismäärään. Oletuksena on, että suomen kielen taito vaikuttaa tekstin ymmärtämiseen, ja C-tason informanteilla on eniten oikeita ja vähiten vääriä vastauksia/käännöksiä.

3.1. Tekstin pääkohtien ymmärtäminen

Käännöstestissä on käytetty kahta testaustapaa, joista toinen on tekstin sisältöä koskeviin kysymyksiin vastaaminen. Sisältökysymysten tarkoituksena on selvittää, kuinka hyvin tekstin pääkohtia on ymmärretty eli miten informantit ymmärtävät tekstin sisällön kokonaisuudessaan.

3.1.1. Sisältökysymysten vastaukset

Tässä luvussa käyn läpi testin sisältökysymykset ja niiden vastaukset. Luokittelen sisältökysymysten vastaukset kolmeen ryhmään sen perusteella, onko vastaus oikein, osittain oikein vai väärin.

Kysymys 1: Miksi tekstissä mainittu instituutti perustettiin? Tekstin ensimmäisessä virkkeessä kerrotaan, että Suomen instituutti perustettiin Suomen ja Viron välisen kulttuuri- ja koulutusyhteistyön kehittämiseksi, Suomea koskevan tiedon levittämiseksi ja Suomen ja Viron välisten siteiden vahvistamiseksi kaikilla yhteiskunta- ja elinkeinoelämän alueilla. Oikean vastauksen kriteerinä on, että siinä tulee mainita kolme asiaa: kulttuuri- tai koulutusyhteistyön kehittäminen, tiedon levittäminen ja maiden välisten siteiden vahvistaminen. Esimerkki 1 havainnollistaa oikeaa vastausta:

- 1) Att förbättra samarbetet, speciellt det kulturella, mellan de två länderna och att sprida information samt att stärka banden mellan Estland och Finland. (suom. Parantamaan erityisesti kulttuuriyhteistyötä kahden maan välillä, levittämään tietoa ja vahvistamaan Viron ja Suomen välisiä siteitä.)

Informanteista vain kaksi on vastannut oikein. Kumpikaan näistä informanteista ei ole tunnistanut sanaa *haridus* 'koulutus' eikä *ühiskondliku ja majanduselu valdkondades* 'yhteiskunta- ja elinkeinoelämän alueilla', mutta pääasiat on kuitenkin ymmärretty. Vain yksi informantti on tunnistanut sanan *haridus*, mutta samassa vastauksessa on muita virheitä. Jotkut ovat yrittäneet arvata sanaa *haridus*. Yksi informantti on hakenut samankaltaisuutta suomesta ja ehdottaa vastaukseksi *harjoittelupaikkaa*. Myös *liike-elämää* ja *urheilutapahtumia* tarjotaan vastauksiksi.

Virke, josta kysymyksen vastaus löytyy, on hyvin pitkä, mikä vaikuttaa siihen, että oikeita vastauksia on vähän, mutta osittain oikeita vastauksia on paljon. Osittain oikein on vastannut 30 informanttia ja he ovat osanneet kertoa kolmesta vaaditusta asiasta yhden tai kaksi. Esimerkit 2 ja 3 havainnollistavat osittain oikeita vastauksia:

- 2) För att sprida information mellan Finland och Estland, för att göra ett starkare förhållande mellan länderna. (suom. Levittämään tietoa Suomen ja Viron välillä, vahvistamaan maiden välistä suhdetta.)
- 3) För att underlätta/stöda kulturutbyte och spridning av information mellan länderna. (suom. Tukemaan kulttuurinvaihtoa ja levittämään tietoa maiden välillä.)

Yhdeksän informanttia on vastannut kysymykseen väärin, ja heistä suurin osa ei ole vastannut kysymykseen ollenkaan.

Kysymys 2: Miten kaukana toisistaan sijaitsevat Viron ja Suomen pääkaupungit? Kaikki informantit ovat osanneet vastata kysymykseen oikein eli että pääkaupungit sijaitsevat 80 kilometrin päässä toisistaan. Moni on myös lisännyt vastaukseensa laivamatkan kestävän kolme tuntia. Viron sana *kilomeetrit* on helposti pääteltävissä sekä suomen että ruotsin avulla. Myös numeroin kirjoitettu 80 ja tieto siitä, kuinka pitkä matka Suomen ja Viron välillä suurin piirtein on, ovat auttaneet ymmärtämisessä.

Kysymys 3: Millä tavalla Unkari on samankaltainen kuin Viro ja Suomi? Myös tähän kysymykseen informantit ovat osanneet vastata hyvin, sillä 30 informanttia on vastannut kysymykseen oikein. Tekstissä kerrotaan, että Unkari on Suomen ja Viron lisäksi ainoa maa, jonka virallinen kieli kuuluu suomalais-ugrilaiseen kieliryhmään. Oikeaan vastaukseen on riittänyt, että kertoo kielten olevan samankaltaisia, sukulaiskieliä tai kuuluvan samaan kieliryhmään.

Informanteista kahdeksan on vastannut kysymykseen osittain oikein. Osittain oikeissa vastauksissa on joissain mainittu kielten samankaltaisuuden lisäksi kulttuurin olevan samanlainen, mutta sellaista ei kerrota tekstissä. Samanlaisen kulttuurin mainitseminen johtuu luultavasti siitä, että tekstin seuraavassa virkkeessä puhutaan Suomen ja Viron välisen läheisen kulttuurisuhteen tärkeydestä. Se ei kuitenkaan liity enää Unkariin. Yhdessä osittain oikeassa vastauksessa mainitaan unkarin olevan

ainoa kieli, joka kuuluu samaan kieliryhmään kuin viro ja suomi. Se ei kuitenkaan pidä paikkaansa, koska kyse on virallisista kielistä, ei kaikista kielistä. Käännöstehtävän seuraavassa tehtävässä informantit ovat kääntäneet tekstiä, ja siinä myös moni muu on kääntänyt näiden kielten olevan kieliryhmänsä ainoita kieliä. Tässä tehtävässä kysymyksenasettelu ei kuitenkaan vaadi vastaamaan muuta kuin, että kielet ovat sukulaisia tai samankaltaisia.

Väärin vastanneita informantteja on vain kolme ja heistä kaksi on jättänyt vastaamatta kysymykseen. Yksi informantti on vastannut kielten olevan vaikeimmin puhuttavia kieliä. Informantti on todennäköisesti saanut vastauksensa seuraavasta virkkeestä, jossa esiintyy ilmaus *väikeste keelte puhul*. Kokonaista tekstiä käännettäessä riskisanat *väikeste* 'pieni' ja *puhul* 'tapauksessa' ovat johtaneet harhaan muitakin informantteja.

Kysymys 4: Millaisia samankaltaisia piirteitä voi löytää Viron ja Suomen historiasta? Tekstissä kerrotaan, että historia on kohdellut kovin kourin näitä kahta suurten maiden naapuria ja että kansallinen herääminen, joka ajoittuu molemmissa maissa 1900-luvun vaihteeseen, yhdisti maita entisestään. Kuitenkin toisen maailmansodan aikana Virosta tuli osa Neuvostoliittoa, mikä johti siihen, että Viron ja Suomen väliset vapaat suhteet katkesivat lähes viideksikymmeneksi vuodeksi. Kukaan informanteista ei ole osannut vastata täysin oikein. *Rahvuslik ärkanemine* 'kansallinen herääminen' on vastauksen kannalta tärkeä ilmaus, mutta sitä ei ole tunnistettu. Informanteista yksi on epäillyt, että maat suunnittelevat samaan aikaan itsenäisyyttä ja kirjoittanut, että ei ole varma tarkoittaako tuo *rahvuslik ärkanemine* sitä.

Informanteista 11 on osannut vastata osittain oikein. Tässä kysymyksessä on jonkin verran auttanut tieto Suomen ja Viron historiasta. Esimerkiksi jotkut ovat vastanneet Suomea ja Viroa yhdistävän, että molemmat ovat olleet Venäjän alaisuudessa. Tekstissä ei kuitenkaan suoraan sanota niin, mutta kansallinen herääminen liittyy juuri siihen, että molemmat maat ovat alkaneet tavoitella itsenäistä valtiota ollessaan Venäjän alaisuudessa. Sen vuoksi vastaus voidaan luokitella osittain oikeaksi. Useampi informanteista on vastannut Suomen ja Viron kuuluneen Neuvostoliittoon, mikä on väärä vastaus, sillä Suomi ei ole koskaan kuulunut Neuvostoliittoon vaan Venäjään. Useampi informantti on tunnistanut tekstistä sanan *Nõukogude Liidu* 'Neuvostoliitto', mutta tässä tapauksessa se on johtanut osaa informanteista harhaan heidän päätellessään, että molemmat maat ovat kuuluneet Neuvostoliittoon.

Kysymys 5: Miten Viron ja Suomen suhteet kehittivät sen jälkeen, kun Viro itsenäistyi uudelleen? Tekstissä kerrotaan, että Viron itsenäistymisen jälkeen halu herättää uudelleen henkiin vanha kumppanuus oli suuri Suomenlahden molemmilla puolilla, ja pian Tallinnaan perustettiin Suomen kulttuurikeskus, joka tunnetaan nykyisin Suomen instituuttina. Kolme informanttia on osannut

vastata täysin oikein. Täysin oikein vastanneet informantit ovat osanneet kertoa molempien maiden halukkuuden kumppanuuteen/yhteistyöhön ja että Tallinnaan avattiin Suomen kulttuurikeskus. Seuraavat esimerkit havainnollistavat täysin oikeaa vastausta:

4) Efter att sovjet föll ville båda sidorna samarbeta med varandra genom ett partnerskap. 1993 i Tallinn öppnades ett finskt kulturcenter som senare blev finska institutet. (suom. Neuvostoliiton kaatumisen jälkeen molemmat puolet halusivat tehdä yhteistyötä kumppanuuden kautta. Tallinnaan avattiin vuonna 1993 suomalainen kulttuurikeskus, josta tuli myöhemmin suomalainen instituutti.)

5) Man började igen göra samarbete och i Tallinn grundades Finlands Kulturcenter. (suom. Yhteistyö aloitettiin uudelleen ja Tallinnaan perustettiin Suomen kulttuurikeskus.)

Informanteista 18 on vastannut osittain oikein. Osittain oikeassa vastauksessa on pitänyt osata kertoa, että Suomen kulttuurikeskus tai Suomen instituutti avattiin/perustettiin. Tekstin ilmaukset *Soome Kulttuurikeskus* ja *Soome Instituut* ovat hyvin samankaltaisia suomen vastaavien kanssa, mikä on auttanut informantteja löytämään vastauksen tekstistä. Osittain oikein on vastannut myös yksi informantti, joka on osannut kertoa maiden välisen yhteistyön alkaneen uudelleen, mutta kulttuurikeskuksen perustaminen on jäänyt mainitsematta. Vääriä vastauksia on 20 ja niistä suurin osa on sellaisia, että informantti on jättänyt kokonaan vastaamatta kysymykseen.

Kysymys 6: Mitä tekstissä vielä kerrotaan? Tähän kysymykseen informantit ovat vastanneet joko oikein tai väärin. Oikein ovat vastanneet informantit, jotka ovat osanneet kertoa tekstistä jotain uutta tietoa aiempien vastausten lisäksi. Seuraavat esimerkit havainnollistavat oikeita vastauksia:

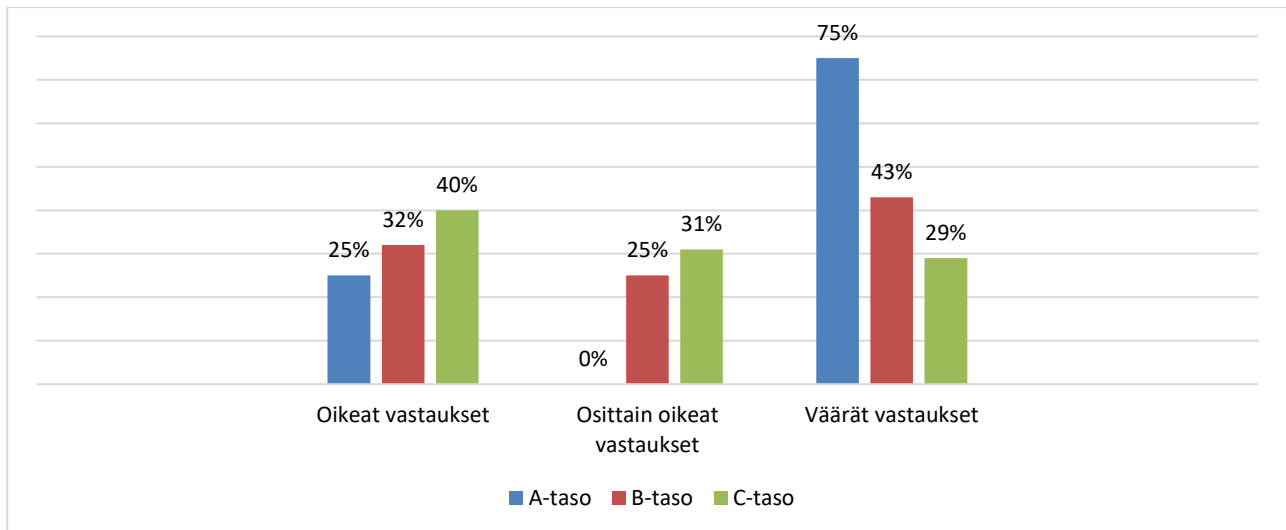
6) Att kulturförbindelser mellan länderna har pågått länge och att deras nationalsång är förenad. (suom. Että maiden väliset kulttuurisuhteet ovat jatkuneet pitkään ja että heidän kansallislaulunsa on yhteinen.)

7) Juhani Salokannel är Finska institutets direktör. Rubriken på texten betyder bron över havet. (suom. Juhani Salokannel on Suomen instituutin johtaja. Tekstin otsikko tarkoittaa silta yli meren.)

Oikeita vastauksia on yhteensä 13 ja vääriä 28. Väärissä vastauksissa informantti on joko jättänyt kokonaan vastaamatta kysymykseen tai kertonut jotakin, mikä toistuu jo aikaisemmissa vastauksissa. Moni on vastannut myös, että Suomi-instituutti sai uuden nimen vuonna 1994, mutta tekstissä ei sanota aivan niin. Tekstissä kerrotaan, että Suomi-instituutti perustettiin 1994, mutta uuden nimen antamisella ei viitata instituuttiin vaan olemassa olevaan yhteistyöhön, joka järjestettiin ja nimettiin uudelleen.

3.1.2. Suomen kielen taidon vaikutus sisältökysymysten vastauksissa

Sisältökysymysten vastaukset on jaettu kolmeen ryhmään: oikeisiin, osittain oikeisiin ja väriin vastauksiin. Seuraavaksi tarkastelen vastausten määriä suhteessa informanttien kielitaitotasoon. Olen laskenut prosenttiosuuden ensin kertomalla kunkin kielitaitotoryhmän informanttien määrän sisältökysymysten määrällä. Sen jälkeen olen jakanut kunkin ryhmän informanttien vastausten määrät vastausten kokonaismäärällä. Kuvio 2 havainnollistaa, kuinka paljon kielitaidon taso on vaikuttanut vastausmääriin:

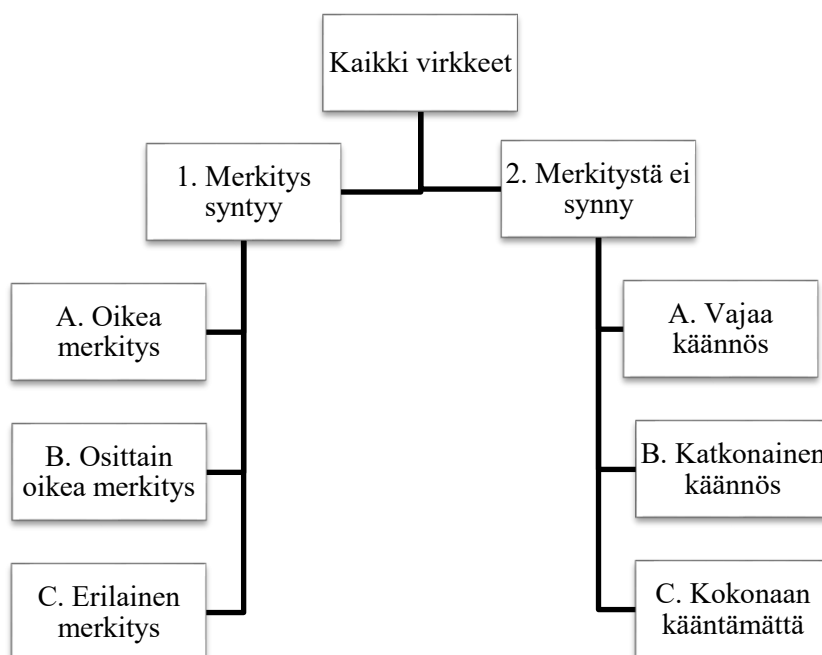
Kuvio 2. Sisältökysymysten oikeiden ja väriiden vastausten osuus kielitaitotasoin.

Kuviosta 2 näkee, että C-tason informanteilla on eniten oikeita vastauksia ja vähiten väriä vastauksia. A-tason informanteilla on oletetusti vähiten oikeita vastauksia ja eniten väriä vastauksia.

3.2. Virkkeiden ymmärtäminen

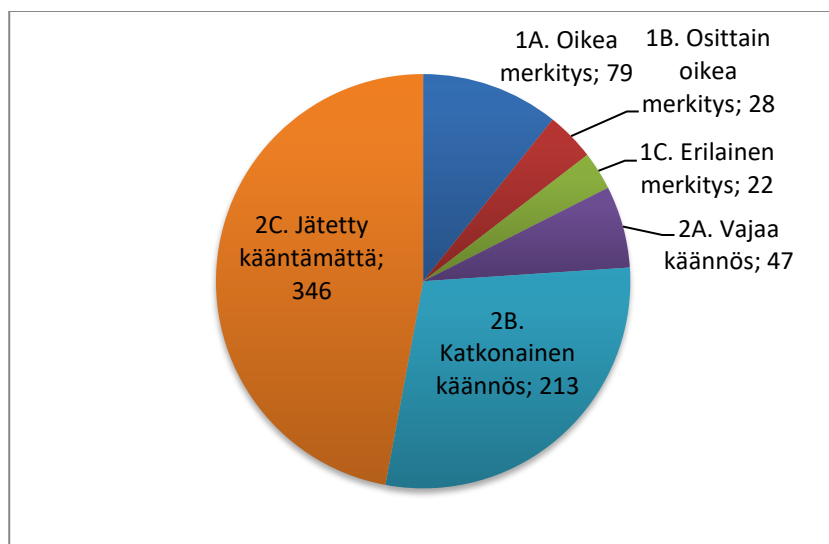
Käännöstestissä toisena testaustapana on käytetty itsenäistä käännöstä. Tässä luvussa käyn läpi informanttien kääntämiä tekstejä virketasolla. Selvitän, kuinka paljon virkkeitä on ymmärretty, kuinka paljon niitä on ymmärretty väriin ja kuinka paljon virkkeitä on jätetty kääntämättä. Hyödynnän Ilona Paajasen (2012) pro gradu -tutkielmassaan käyttämää luokittelua, jossa virkkeet jaetaan ensin kahteen pääryhmään: niihin, joissa lausemerkitys syntyy ja niihin, joissa se ei synny. Sen jälkeen ne virkkeet, joissa lausemerkitys syntyy, jaetaan alaryhmiin sen mukaan, syntykö niissä oikea merkitys, osittain oikea merkitys vai erilainen merkitys. Tämän jälkeen ne virkkeet, joissa lausemerkitystä ei synny jaetaan alaryhmiin sen perusteella, onko virke vajaa, katkonainen vai jätetty kääntämättä. Kuvio 3 havainnollistaa luokittelua:

Kuvio 3. Virkkeiden luokittelu.

Käännettävässä tekstissä on yhteensä 18 virkettä, kun mukaan lasketaan myös tekstin otsikko. Informantteja on 41, joten aineisto sisältää yhteensä 738 käänносvirkettä. Käänntämättä jätettyjä virkkeitä on aineistossa lähes puolet, joten todellisuudessa käänноstä sisältävien virkkeiden määrä on pienempi. Kuvio 4 havainnollistaa virkkeiden jakautumista ryhmiin.

Kuvio 4. Virkkeiden jakautuminen ryhmiin.

Seuraavissa kahdessa alaluvussa kerron tarkemmin, millä perusteella virkkeet ovat luokiteltu ryhmiin ja kuinka monta virkettä mihinkin ryhmään kuuluu. Pohdin myös, millaiset tekijät ovat mahdollisesti vaikuttaneet ryhmien kokoon.

3.2.1. Virkkeet, joissa merkitys syntyy

Tähän pääryhmään kuuluvat ne virkkeet, jotka ovat käännetty kokonaan ja niissä syntyy järkevä merkitys. Luokittelu perustuu siihen, onko virkkeiden käänнос oikein vai väärin. Esimerkeissä ensimmäisenä on aina informantin käänнос, joka suurimmalla osalla on ruotsinkielinen. Ruotsinkielisen käänноksen jälkeen on suluissa käänноksen suomennos, jonka jälkeen näkyvissä on alkuperäinen vironkielinen virke ja sen suomennos. Olen numeroinut käänностekstin virkkeet sen mukaan, missä järjestyksessä ne esiintyvät tekstissä (ks. liite 1).

Oikea merkitys. Luokittelun kriteerinä tässä ryhmässä on, että virke vastaa merkitykseltään vironkielistä virkettä. Käännosvirkkeiden ei siis tarvitse olla muodoltaan täysin samanlaisia, vaan niissä voi olla erilainen sanajärjestys tai asia on voitu kirjoittaa eri sanoin. Joistain ryhmään luokitelluista virkkeistä saattaa jopa puuttua jokin sana, joka ei ole merkityksen kannalta tärkeä, kuten virkkeessä 4, jota havainnollistaa esimerkki 8:

8) Finska och estniska språken är släkt med varann.
(suom. Suomen ja viron kielet ovat sukulaisia keskenään.)

← Soome ja eesti keel on lähedased sugulaskeeled. (suom. Suomen ja eestin kielet ovat läheiset sukulaiskielet.)

Esimerkissä 8 ei ole käännetty viron sanaa *lähedased*, mutta koska se ei juurikaan muuta virkkeen merkitystä, se on luokiteltu kuuluvaksi tähän ryhmään.

Aineiston virkkeistä 79 kuuluu tähän ryhmään, ja eniten oikeita merkityksiä oli virkkeiden 4, 9 ja 16 käänноksissä. Virkkeen 4 käänноksiä havainnollisti edellinen esimerkki, ja siinä oikeita käänноksiä on 24 kappaletta eli yli puolet informanteista on kääntänyt virkkeen täysin oikein. Virkkeen 4 oikeisiin käänноksiin on johtanut todennäköisesti virkkeen lyhyys ja se, että virkkeen sanat muistuttavat muodoltaan suomen kielen sanoja. Myös maailmantieto on saattanut auttaa, sillä moni varmasti tietää viron ja suomen olevan sukulaiskieliä. Samankaltaisuus suomen sanojen kanssa on auttanut ymmärtämään myös virkkeen 9, jossa oikeita merkityksiä on 15. Esimerkki 9 havainnollistaa virkettä 9:

9) Kultursamarbetet mellan Finland och Estland har pågått en lång tid. (suom. Kulttuuriyhteistyö Suomen ja Viron välillä on jatkunut jo pitkään.)

← Kulttuurisidemed Soome ja Eesti vahel on kestnud juba pikka aega. (suom. Kulttuurisuhteet Suomen ja Viron välillä ovat jatkuneet jo kauan.)

13 informanttia on kääntänyt oikein virkkeen 16. Virkkeen ymmärtämisessä on auttanut, että virke on hyvin lyhyt ja sisältää vuosiluvun sekä suomen ja ruotsin kanssa samankaltaisen sanan *instituut*. Virkkeessä esiintyy myös verbi *asutati*, joka toistuu käännettävässä tekstissä kahteen kertaan ja molemmissa kohdissa konteksti auttaa ymmärtämään sanan tarkoittavan *perustettiin*, vaikka muodoltaan sana on lähellä suomen asuttaa-verbiä. Esimerkki 10 havainnollistaa virkettä 16:

10)   Institutet grundades år 1993. (suom. Instituutti perustettiin vuonna 1993.)

← Instituut asutati aastal 1993. (suom. Instituutti perustettiin vuonna 1993.)

Osittain oikea merkitys. Tähän ryhmään kuuluvat virkkeet, joissa merkitys syntyy ja merkitys on melko lähellä oikeaa merkitystä. Tähän ryhmään kuuluvia virkkeitä ei ole aineistossa paljon, vain 31 kappaletta. Eniten osittain oikeita merkityksiä on esimerkin 11 virkkeessä:

11)   Förutom Finland och Estland finns det i världen endast ett land som också hör till den finsk-ugriska språkgruppen: Ungern. (suom. Suomen ja viron lisäksi maailmassa on vain yksi maa, joka kuuluu suomalais-ugrilaiseen kieliryhmään: Unkari)

← Lisaks Soomele ja Eestile on maailmas vaid üks riik, mille riigikeel kuulub soomeugri keelerühma: Ungari. (suom. Suomen ja viron lisäksi maailmassa on vain yksi valtio, jonka virallinen kieli kuuluu suomalais-ugrilaiseen kieliryhmään: Unkari)

Moni informantti on jättänyt kääntämättä kohdan *virallinen kieli*, jolloin virkkeen merkitys muuttuu alkuperäisestä jonkin verran. Suomella ja virolla on nimittäin muitakin sukulaiskieliä, mutta ne eivät ole maidensa virallisia kieliä. Informanttia olisi auttanut kääntämisessä tieto siitä, että suomalais-ugrilaiseen kieliryhmään kuuluu useampia kieliä kuin nämä kolme. Silloin informantti olisi saattanut huomata, että käänös ei voi olla täysin oikein.

Erilainen merkitys. Tähän ryhmää kuuluvat ne käänösvirkkeet, joiden merkitys on täysin järkevä mutta väärä. Väärien merkitysten syntymiseen on johtanut aineistossani useimmiten viron riskisanat eli sanat, jotka muistuttavat suomen kielen sanoja muodoltaan mutta tarkoittavat merkitykseltään eri asiaa. Esimerkit 12 ja 13 havainnollistavat tämän ryhmän virkkeitä:

12)   *Kulturellt sett har Finland och Estlands samarbete pågått endast en kort tid.*
(suom. Viron ja Suomen välinen kulttuurinen yhteistyö on kestänyt vain lyhyen ajan)

← Kulttuurisidemed Soome ja Eesti vahel on kestnud juba pikka aega. (suom. Suomen ja Viron kulttuurisuhteet ovat kestäneet kauan.)

13) *Det finns fem viktiga likheter mellan de båda länderna.* (suom. Maiden välillä on viisi yhtäläisyyttä.)

← Isegi riikide rahvushümnide viis on ühine. (suom. Jopa maiden kansallislaulu on yhteinen.)

Ensimmäisen esimerkin virkkeitä on aineistossani ymmärretty paljon oikein, mutta yksi informantti on kääntänyt sanan *pikka* tarkoittavan *lyhyttä* ja toinen *pientä*. Informantit ovat luultavasti ajatelleet suomen kielen sanaa *pikku* ja näin tulkinneet sanan tarkoittavan pitkän sijasta lyhyttä tai pientä. Riskisana on johtanut harhaan myös toisessa esimerkivirkkeessä, sillä kaksi informanttia on kääntänyt sanan *viis* tarkoittavan suomen sanaa *viisi*. Käännös ei ole täysin väärin, sillä *viis* tarkoittaa virossa myös numeroa 'viisi' sen lisäksi, että se tarkoittaa 'säveltä' ja 'tapaa'. Tässä kontekstissa viitataan kuitenkin säveleen eikä numeroon viisi.

Tähän ryhmään kuuluvia virkkeitä on aineistossani vain 22 kappaletta. Väärin ymmärrettyjen virkkeiden vähäinen määrä johtuu luultavasti siitä, että konteksti on auttanut ymmärtämisessä eivätkä riskisanat ole johtaneet informantteja pahasti harhaan. Lisäksi osa väärinymmärretyistä virkkeistä on myös katkonaisia, ja siksi ne kuuluvat katkonaisten käännösten ryhmään.

3.2.2. Virkkeet, joissa merkitystä ei synny

Tähän pääryhmään kuuluvat kaikki ne virkkeet, joissa kokonaismerkitys jää syntymättä kääntämättä jääneen osan vuoksi. Koska aineistossani on useita melko pitkiä virkkeitä, joidenkin käännösvirkkeiden osa saattaa muodostaa järkevän merkityksen, mutta kääntämättä jääneen osan takia merkitys ei avaudu kokonaan. Virkkeet on luokiteltu alaluokkiin sen perusteella, kuinka iso osa virkkeestä on jäänyt kääntämättä.

Vajaa käännös. Paajanen (2012) luokitteli tutkimuksessaan tähän ryhmään sellaiset virkkeet, joista on jäänyt kääntämättä yksi tai kaksi sanaa. Koska omassa aineistossani osa virkkeistä on melko pitkiä, olen luokitellut tähän ryhmään myös joitain sellaisia virkkeitä, joissa kääntämättä jääneitä sanoja on useampi kuin yksi tai kaksi. Luokittelun kriteerinä on kuitenkin ollut, että virkkeestä on käännetty suurin osa ja sanoja on kääntämättä vain muutama, kuten esimerkissä 14:

14) *Finland och Estland... Finska viken: det är endast 80 kilometer och tre timmar med båt.* (suom. Suomi ja Viro... Suomenlahti: se on vain 80 kilometriä ja kolme tuntia laivalla.)

← Soome ja Eesti pealinnu eraldab teineteisest vaid kitsas riba Soome lahte: vahemaad on vaevalt 80 kilomeetrit ja kolm tundi laevasõitu. (suom. Suomen ja Viron pääkaupungit erottaa toisistaan vain kapea Suomenlahti: etäisyys on vaivaiset 80 kilometriä ja kolmen tunnin laivamatka.)

Esimerkissä 14 informantti on jättänyt kääntämättä muutaman sanan välistä, mutta suurin osa virkkeestä on käännetty. Kaksoispisteen jälkeisessä osassa syntyy järkevä lausemerkitys, mutta virke ei hahmotu kokonaisuudessaan ensimmäisen lauseen suomentamattoman osan vuoksi.

2B. Katkonainen käänнос. Tämän ryhmän virkkeet ovat selvästi katkonaisia ja sanoja on jäänyt kääntämättä enemmän kuin muutama. Esimerkki 15 havainnollistaa aineistoni katkonaisia virkkeitä:

15) - on -- instituutin logolla, ---- symbolisoida -- molemmilla puolilla on -.

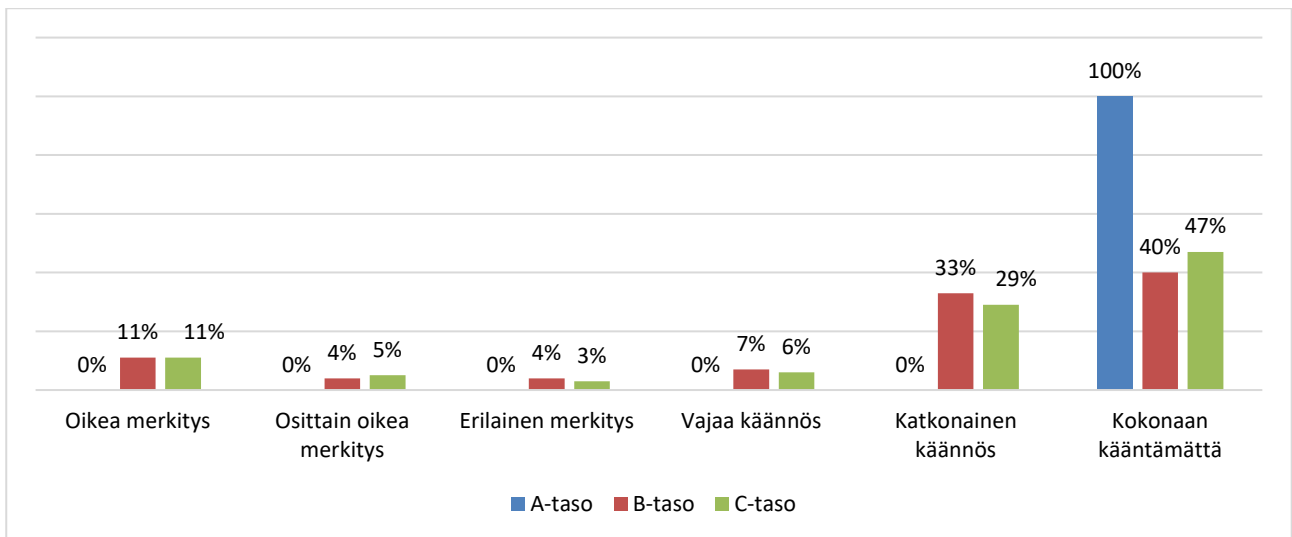
← Muide, kaarsilda on kasutatud ka instituudi logol, kuigi logo pilt võiks sümboliseerida ka vikerkaart – mõlemal pool on rahapada. (suom. Sivumennen sanoen kaarisilta esiintyy instituutin logossa, vaikka kuva voisi symboloida yhtä hyvin sateenkaartakin – molemmissa päissä on kultaruukku.)

Tähän ryhmään kuuluu aineistostani 213 virkettä, joten se on toiseksi suurin ryhmä. Katkonaisten virkkeiden yleisyys johtuu luultavasti siitä, että tekstin virkkeet ovat melko pitkiä ja näin ollen sisältävät lyhyitä virkkeitä todennäköisemmin myös sellaisia sanoja, joita ei pysty samankaltaisuuden perusteella päättelemään.

Kokonaan kääntämättä. Tämä ryhmä sisältää virkkeet, jotka on jätetty kokonaan kääntämättä ja näitä on aineistossani eniten. Kääntämättömien virkkeiden suuri määrä johtuu siitä, että moni käännokestiin vastannut on jättänyt käännoestehtävän kokonaan tekemättä, jolloin kaikki virkkeet ovat jääneet kääntämättä. Jotkut ovat kirjoittaneet kohtaan, että ei ole aikaa tai ei osaa kääntää. Paljon on myös jätetty kääntämättä erityisesti pitkiä virkkeitä, minkä luulen johtuvan siitä, että informantti on kokenut ymmärtämätöntä ainesta olevan liikaa. Tällöin informantti on saattanut jättää koko virkkeen kääntämättä, vaikka seassa olisikin ollut muutamia sanoja, jotka olisi ymmärtänyt. Myös otsikko on jäänyt useimmilta kääntämättä, mutta en usko sen johtuvan aina siitä, etteikö sitä olisi osattu kääntää, vaan sitä ei ehkä ole huomattu kääntää. Otsikko *Sild üle mere* on nimittäin lyhyt ja melko helposti pääteltävissä samankaltaisuuksien ja tekstin sisällön perusteella.

3.2.3. Suomen kielen taidon vaikutus virkkeiden kääntämisessä

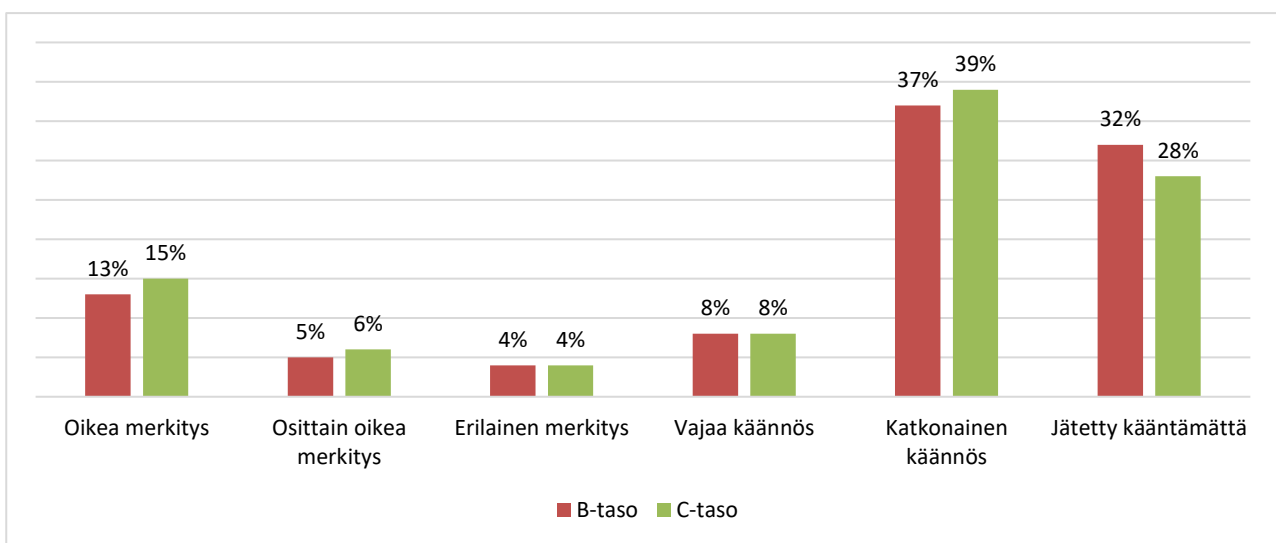
Tässä luvussa tarkastelen kunkin virkeryhmän käännosten määriä suhteessa informanttien suomen kielen taitoon. Virkkeet on jaettu yhteensä kuuteen ryhmään sen perusteella, kuinka hyvin niitä on ymmärretty. Kuvio 5 havainnollistaa, kuinka paljon minkäkin ryhmän virkkeitä on suhteessa virkkeiden kokonaismäärään:

Kuvio 5. Virkeryhmien osuudet kielitaitotasoin.

Virketasolla B- ja C-tason informantit ovat kääntäneet virkkeitä lähes yhtä hyvin. Oikeita merkityksiä on molemmilla saman verran, mutta kokonaan kääntämättä jääneitä virkkeitä on B-tason informanteilla hieman vähemmän. Toisaalta osittain oikeita merkityksiä on C-tason informanteilla vähän enemmän ja katkonaisia käänöksiä vähän vähemmän. A-tasolta tulkintoja ei voi esittää, koska kumpikaan informanteista ei ole kääntänyt yhtään virkettä.

Aineiston informanteista 10 on jättänyt tekstin kokonaan kääntämättä, mikä vaikuttaa jonkin verran tuloksiin. Kääntämättä jättäminen ei välttämättä tarkoita, että informantti ei olisi osannut kääntää, vaan hän ei välttämättä ole vain viitsinyt tai hänellä ei ole ollut aikaa kääntää. Sen vuoksi on aiheellista tarkastella tuloksia myös ilman näitä kääntämättä jättäneitä informanteja. Kuvio 6 havainnollistaa tuloksia niiden informanttien osalta, jotka ovat kääntäneet tekstistä jotain:

Kuvio 6. Virkeryhmien osuudet kielitaitotasoin (ilman kokonaan tekstin kääntämättä jättäneitä informanteja)

Kuviosta 6 näkee, että C-tason informanteilla on vähän enemmän oikeita ja osittain oikein käännettyjä virkkeitä ja hieman vähemmän kääntämättä jätettyjä virkkeitä. Katkonaisia virkkeitä B-tasolla on hieman vähemmän. A-tasoa ei kuviossa 6 ole lainkaan, koska A-tason informantit ovat jättäneet virkkeet kääntämättä.

3.3. Sanojen ymmärtäminen

Käännettävässä tekstissä on yhteensä 275 sanaa, joten kaikkien sanojen käsittely ei tässä tutkimuksessa ole järkevää eikä tarpeellista. Olen luokitellut käännettävän tekstin sanat viiteen kategoriaan ja valinnut jokaiseen kategoriaan viisi esimerkkisanaa. Esimerkkisanat olen valinnut sen perusteella, mitkä ovat osoittautuneet tutkimuksessa kiinnostavaksi ja mitä on käsitelty myös aiemmissa tutkimuksissa (Heinonen 2011 ja 2015, Paajanen 2012, Muikku-Werner 2013). Sanojen luokittelussa hyödynnän sekä van Bezooijenin ja Gooskensin (2007) käyttämää luokittelua että Muikku-Wernerin ja Heinosen (2012) luokittelua. En ole käyttänyt luokitteluja sellaisenaan, vaan olen luonut niiden pohjalta oman luokittelun, joka sopii paremmin omaan tutkimukseeni.

Van Bezooijen ja Gooskens käyttävät omassa tutkimuksessaan aiemmin mainitsemaani jaottelua täysin läpinäkyviin, melko läpinäkyviin, melko läpinäkymättömiin ja täysin läpinäkymättömiin sanoihin (ks. luku 2.2.). Luokittelu auttaa hahmottamaan, kuinka paljon samankaltaisuus on vaikuttanut sanojen ymmärtämiseen.

Sen lisäksi, että Muikku-Werner ja Heinonen käyttävät tutkimuksessaan van Bezooijen ja Gooskensin luokittelua, he jakavat omassa tutkimuksessaan sanat neljään ryhmään. Ensimmäinen ryhmä koostuu sanoista, jotka muistuttavat suomen sanoja sekä ulkoasultaan että merkitykseltään. Toisen ryhmän muodostavat riskisanat eli sanat, jotka muistuttavat ulkoisesti suomen sanoja mutta poikkeavat suomen sanoista merkitykseltään. Kolmanteen ryhmään kuuluvat sanat, jotka eivät suoraan muistuta suomen sanoja, mutta niiden merkityksen voi selvittää sisällön ja kielellisen päättelykyvyn avulla. (Muikku-Werner – Heinonen 2012: 161.) Nämä sanat jakavat saman semanttisen kentän eli ovat merkitykseltään läheisiä. Saman merkityskentän jakavat sanat voivat olla suomenkielisen sanan hyperonyymeja (yläkäsité) tai hyponyymeja (alakäsité). Esimerkiksi viron sana *maja* tarkoittaa suomeksi taloa, mutta suomessa *maja* on talo-sanon hyponyymi. Ymmärtääkseen saman merkityskentän jakavan sanan informantti saattaa joutua myös hyödyntämään tietoaan esimerkiksi vanhahtavista sanoista, murteista tai puhekielestä. (Larjavaara 2007: 152–158). Muikku-Wernerin ja Heinosen luokittelussa neljännen ryhmän muodostavat lainasanat (Muikku-Werner – Heinonen 2012: 162).

Ensimmäinen ryhmäni on Muikku-Wernerin ja Heinosen tapaan suomea muistuttavat samamerkityksiset sanat, jotka muistuttavat suomen sanoja sekä ulkoasultaan että merkitykseltään. Tähän ryhmään kuuluu läpinäkyviä ja melko läpinäkyviä sanoja. Koska tutkimukseni informantit ovat suomenruotsalaisia, yhden ryhmän muodostavat lainasanojen sijaan ruotsia muistuttavat samamerkityksiset sanat. Kolmas ryhmä muodostuu Muikku-Wernerin ja Heinosen tapaan suomen ja viron välisistä riskisanoista ja neljäs ryhmä saman merkityskentän jakavista sanoista. Viides ryhmäni on van Bezooijen ja Gooskensin luokittelua käyttäen läpinäkymättömät sanat. Läpinäkymättömät sanat ovat oman tutkimukseni kannalta kiinnostava ryhmä, koska kontekstin perusteella on voitu ymmärtää myös sanoja, jotka eivät muistuta millään tavalla suomen tai ruotsin sanoja. Taulukko 1 havainnollistaa ryhmiä sekä niihin valittuja esimerkkisanoja:

Suomea muistuttavat samamerkityksiset sanat	sild 'silta' Soome 'Suomi, Suomen' kolm 'kolme' keel 'kieli' naabrit 'naapuria'
Ruotsia muistuttavat samamerkityksiset sanat	informatiooni 'tiedon' riik 'valtio' partnerlus 'kumppanuus' direktor 'johtaja' pilt 'kuva'
Riskisanat	asutati 'perustettiin' väikeste 'pienille' pikka 'pitkä' viis 'sävelmä, tapa, viisi' kitsas 'kapea'
Saman merkityskentän jakavat sanat	pealinnu 'pääkaupungit' laevasõitu 'laivamatka' rahapada 'kultaruukku' ajalugu 'historia' rahvushümnide 'kansallislaulujen'
Läpinäkymättömät sanat	aastal 'vuonna' eraldab 'erottaa' karmilt 'ankarasti' isegi 'jopa' sõprade 'ystävien'

Taulukko 1. Esimerkkisanojen luokittelu

Seuraavissa alaluvuissa esittelen jokaisen ryhmän yksitellen ja tarkastelen, kuinka paljon ryhmän sanoja on ymmärretty. Olen luokitellut sanat kolmeen ryhmään sen perusteella, onko sana ymmärretty, jätetty kääntämättä vai ymmärretty väärin. Taulukossa näkyvien sanojen lisäksi tarkastelen myös sanan taivutusmuotoja ja yhdyssanoja, joiden osana taulukon sanat esiintyvät. Vaikka sanojen käännökset eivät välttämättä ole samassa muodossa kuin vironkielinen sana, ne on

luokiteltu oikein ymmärretyksi, jos sanan merkitys on ymmärretty. Esimerkiksi sanan *naabrit* 'naapuria' käänös ei tarvitse olla partitiivimuodossa, jotta se voidaan todeta ymmärretyksi. Erityisesti viron ja ruotsin kielen rakeenteellinen eroavaisuus vaikuttaa siihen, että virkkeitä ja niiden sisältämiä sanoja ei aina käännetä ruotsiksi samassa muodossa kuin ne ovat vironkielisessä tekstissä.

3.3.1. Suomea muistuttavat samamerkityksiset sanat

Tässä alaluvussa tarkastelen sanoja, jotka ovat samankaltaisia suomen vastaavien sanojen kanssa. Olen valinnut käsiteltäväksi sanat *sild*, *Soome*, *kolm*, *keel* ja *naabrit*.

Sana *sild* 'silta' esiintyy käännettävän tekstin otsikossa *Sild üle mere* ja se on käännetty oikein kahdeksan kertaa. Loput informantit ovat jättäneet sanan kääntämättä. Monet ovat jättäneet otsikon kokonaan kääntämättä, ja on vaikea arvioida, onko se jätetty kääntämättä sen vuoksi, ettei sitä ole ymmärretty vai onko se jätetty epähuomiossa kääntämättä. Sana *sild* esiintyy tekstissä myös yhdyssanassa *kaarsild* 'kaarisilta'. Yhdyssanan molemmat osat ovat melko läpinäkyviä, minkä vuoksi sana voisi olla helposti pääteltävissä. Tekstissä esiintyy myös sana *vikerkaart* 'sateenkaari', joten *kaarsild*-yhdyssanan molemmat osat esiintyvät tekstissä kaksi kertaa. Kuitenkin vain yksi informantti on osannut kääntää sanan *kaarsild* tarkoittavan kaarisiltaa. Kaksi informanttia on kääntänyt sanan väärin ja tarjonnut käänöksiksi *lidande* 'kärsimys' tai *sällsynt* 'harvinainen'. Loput informanteista ovat jättäneet sanan kääntämättä. *Vikerkaart*-sanaa ei ole kääntänyt yksikään informantti.

Sana *Soome* 'Suomi, Suomen' esiintyy tekstissä monta kertaa – välillä puhutaan valtiosta, jolloin *Soome* kirjoitetaan isolla ja välillä kielestä, jolloin se kirjoitetaan pienellä alkukirjaimella. Tarkastelen ensimmäistä tekstissä esiintyvää *Soome*-sanaa, joka on myös koko tekstin ensimmäinen sana. Oletan, että jos ensimmäinen *Soome* on käännetty oikein, myös muut *Soome*- tai *soome*-sanat on ymmärretty, vaikka lopusta olisi jätetty tekstiä kääntämättä. *Soome* on käännetty 31 kertaa oikein. Kaikki informantit, jotka ovat kääntäneet edes osan tekstistä, ovat kääntäneet sanan *Soome* oikein. Ne informantit, jotka eivät ole kääntäneet sanaa, ovat jättäneet muutenkin koko tekstin kääntämättä.

Myös sanan *kolm* 'kolme' ovat useimmat informantit kääntäneet oikein. Melko läpinäkyvä *kolm* on käännetty oikein 28 kertaa, ja loput 13 informanttia ovat jättäneet sanan kokonaan kääntämättä.

Sana *keel* 'kieli' esiintyy perusmuodossa tekstissä kaksi kertaa. Lisäksi *keel*-sana esiintyy taiputusmuodossa *keelte* 'kieliä' ja yhdyssanoissa *sugulaskeeled* 'sukulaiskielet', *riigikeel* 'virallinen kieli' ja *keelerühma* 'kieliryhmä'. Kuten aiemmin mainitsin, viro ja ruotsi ovat rakenteeltaan erilaiset kielet, minkä vuoksi sanakäännökset eivät mene aina ihan yksi yhteen. *Keel*-sanaa ei ole välttämättä

aina käännetty, mutta se voidaan silti todeta ymmärretyksi. Esimerkki 16 havainnollistaa viron ja ruotsin rakenteellista eroa:

16) Finska och estniska är besläktade. (suom. Suomen ja viron kielet ovat sukulaisia.)

← *Soome ja eesti keel on lähedased sugulaskeeled.*

Ruotsinkielisessä käännöksessä ei esiinny suoraa käännöstä sanalle *keel* eikä yhdyssanan osalle *keeled*, mutta käännös on silti oikein ja sanat *keel* ja *sugulaskeeled* voidaan laskea oikein käännetyiksi. Ensimmäinen *keel*-sanon esiintymä on käännetty oikein 26 kertaa ja toinen 18 kertaa. *Keel*-sanon taivutettu muoto *keelte* on käännetty oikein 19 kertaa. Yhdyssanat *sugulaskeeled* ja *keelerühma* on myös ymmärretty hyvin: *sugulaskeeled* on käännetty oikein 26 kertaa ja *keelerühma* jopa 28 kertaa. Sanon *keelerühma* hyväksytyjä käännöksiä ovat sanon *språkgrupp* lisäksi *språkfamilj*, *språkstam*, *finskugriska grupp*, *kieliryhmä* ja *kieliperhe*. Vaikka muut *keel*-sanon sisältävät yhdyssanat ovat käännetty usein oikein, sana *riigikeel* on käännetty oikein vain yhdeksän kertaa. Sanon *riigikeel* oikeita käännöksiä ovat aineistossa *rikspråk*, *officielt språk*, *nationalspråk* ja *virallinen kieli*.

Sana *naabrit* on käännetty oikein 13 kertaa ja jätetty kääntämättä 28 kertaa. *Naabrit*-sana esiintyy lauseessa *Ajalugu on neid kahte suurte riikide naabrit karmilt kohelnud* (suom. Historia on kohdellut kovin kourin näitä kahta suurten maiden naapuria), ja lausekonteksti on saanut monet informantit käyttämään käännöstekstissään sanaa *grannländer*. Vaikka tekstissä ei varsinaisesti puhuta *naapurimaista*, on naapuri-sana kuitenkin tunnistettu ja luokitellaan oikeaksi käännökseksi.

3.3.2. Ruotsia muistuttavat samamerkityksiset sanat

Ruotsia muistuttavat samamerkityksiset sanat ovat lainasanoja, jotka ulkoasultaan ja merkitykseltään muistuttavat ruotsin vastaavia sanoja. Tarkastelen tässä luvussa sanoja *informatsiooni*, *riik*, *partnerlus*, *direktor* ja *pilt*. Olen valinnut tarkasteltaviksi sellaisia sanoja, joista osa on hahmotettavissa myös suomen vastaavien lainasanojen perusteella, mutta osa vain ruotsin kielen avulla.

Sana *informatsiooni* 'tiedon' muistuttaa ruotsin sanaa *information* 'tieto' ja on siten helposti tunnistettavissa. Sanon voi hahmottaa myös suomen kielen avulla, koska lainasana *informaatio* on suomessa vakiintunut. Informanteista 27 onkin kääntänyt sanon oikein ja 14 jättänyt sanon kääntämättä.

Sana *riik* 'maa, valtio' on kiinnostava, sillä se on tunnistettavissa ainoastaan ruotsin kielen avulla. Riik-sana esiintyy tekstissä perusmuotoisena ja sen lisäksi kaksi kertaa muodossa *riikide* 'maiden' ja kerran muodossa *riiki* 'maata'. Suomenruotsalaiset ovat tunnistaneeet perusmuodossa olevan riik-sanana hyvin, sillä 21 informanttia on kääntänyt sanan oikein. Taivutettuja sanoja ei ole tunnistettu yhtä usein. Sana *riikide* on käännetty ensimmäisessä esiintymiskohdassa oikein 17 kertaa mutta toisessa vain kahdeksan kertaa. Sana *riiki* on käännetty 13 kertaa. Riik-sana esiintyy myös yhdyssanassa *riigikeel*, joka on käännetty oikein yhdeksän kertaa, vaikka molemmat yhdyssanan osat on käännetty oikein paljon useammin.

Sana *partnerlus* 'kumppanuus' on tunnistettavissa sekä ruotsin että suomen avulla. Partnerlus-sanana vastine on ruotsissa samankaltainen *partnerskap*, ja lainasana *partneri* on vakiintunut myös suomen kielessä. Partnerlus-sanana lisäksi tekstissä esiintyy yhdyssana *partnerlussuhted* 'kumppanuussuhteet', jonka voi kääntää partnerlus-sanana tavoin myös *kumppanuus* tai *partnerskap*. Partnerskap-sanana lisäksi hyväksytyjä käännöksiä ovat *partners*, *partnerförhållande* ja *kulturpartners*. *Kulturpartners* on hyväksytty käännos, koska partnerlus-sanana edeltää sana *kultuurialane*. Informanteista 15 on kääntänyt oikein joko sanana *partnerlus* tai sanana *partnerlussuhted*. Oletan, että vain toisen sanana kääntänyt informantti osaa kääntää myös toisen sanana, vaikka se olisi jostain syystä jäänyt kääntämättä. Osa informanteista on kääntänyt pidemmän sanana *partnerlussuhted*, mutta jättänyt kääntämättä sanana *partnerlus*.

Suomenruotsalaisille informanteille sana *direktor* 'johtaja' on tuttu ruotsin vastaavan direktör-sanana vuoksi. Informanteista 23 on kääntänyt sanana oikein, 17 jättänyt sanana kääntämättä, ja yksi on kääntänyt sanana väärin tarjoten käännökseksi sanana *rektor* 'rehtori'.

Ruotsin sanana *bild* muistuttava *pilt* 'kuva' on myös tunnistettavissa vain ruotsin kielen avulla. Vain yksi informanteista on kääntänyt sanana *pilt* oikein. Oikeiden käännösten vähäinen määrä saattaa johtua siitä, että sana esiintyy sellaisessa virkkeessä, jossa virkkeen merkitys ei muutu, vaikka sanana jättäisi kääntämättä. Sana esiintyy nimittäin lauseessa *kuigi logo pilt võiks sümboliseerida ka vikerkaart* (suom. vaikka logon kuva voisi symboloida myös sateenkaarta), josta *pilt*-sanana voisi hyvin pudottaa pois ilman, että virkkeen ymmärrettävyys kärsisi.

3.3.3. Suomen ja viron väliset riskisanat

Riskisanoiksi kutsun sellaisia sanoja, jotka muistuttavat suomen sanoja ulkoasultaan, mutta poikkeavat niistä merkitykseltään. Tällaiset sanat voivat harhauttaa ja aiheuttaa väärinymmärryksiä. On kiinnostavaa tutkia, kuinka paljon kontekstin läsnäolo on auttanut välttämään riskisanoihin lankeamisen. Tarkasteltaviksi sanoiksi olen valinnut sanat *asutati*, *väikeste*, *pikka*, *viis* ja *kitsas*.

Sana *asutati* 'perustettiin' sekoittuu helposti suomen verbiin *asuttaa*. Käännettävässä tekstissä konteksti kuitenkin tukee sanan ymmärtämistä, ja oikeita käännöksiä on 23. Vain yksi informantti on langennut riskisanaan tarjoamalla käännöstä *bosatte* 'asettui'. Muita tarjottuja käännöksiä ovat *har funnits*, *öppnade* ja *började*. Informanteista 13 jätti sanan kääntämättä. Sana *asutati* esiintyy tekstissä kaksi kertaa samassa muodossa. Sana tulkitaan ymmärretyksi, jos jompikumpi esiintymistä on käännetty oikein.

Informanteista seitsemän on kääntänyt sanan *väikeste* 'pienille' tarkoittavan *vaikeaa*. Väikeste-sanana voisi luokitella myös läpinäkymättömäksi sanaksi, mutta omassa tutkimuksessani se on osoittautunut riskisanaksi lauseyhteytensä vuoksi. Väikeste esiintyy lauseessa *Selliste omavahel suguluses olevate väikeste keelte puhul* (suom. Tällaisten pienten sukulaiskielen tapauksessa), jossa esiintyy myös toinen riskisana *puhul* 'tapauksessa'. Suurin osa informanteista on kääntänyt sanan *puhul* suomen puhua-verbiksi, ja useampi informantti on kääntänyt virkkeen niin, että suomi ja viro ovat vaikeita kieliä puhua. Vain yksi informantti on kääntänyt sanan oikein ja 33 on jättänyt sanan kääntämättä. Sana *väikeste* esiintyy tekstissä myös perusmuodossa *väike* 'pieni'. Sama informantti, joka on osannut kääntää sanan *väikeste*, on osannut kääntää myös sanan *väike*.

Informanteista 18 on kääntänyt sanan *pikka* 'pitkä' oikein. Sana esiintyy virkkeessä *Kulttuurisidemed Soome ja Eesti vahel on kestnud juba pikka aega* (suom. Kulttuurisiteet Suomen ja Viron välillä ovat kestäneet jo pitkään). Kaksi informanttia on langennut riskisanaan ja päätenyt päinvastaiseen käännökseen. Luultavasti informantit ovat kääntäessään ajatelleet suomen sanaa *pikku* ja päätyneet sen vuoksi käännöksiin *kort* ja *liten*. Näiden lisäksi yksi informantti on tarjonnut käännöstä *några år*. Loput informantit ovat jättäneet sanan kääntämättä.

Sana *viis* on luokiteltu riskisanaksi, koska sillä on kolme eri merkitystä, ja merkityksen voi päätellä vain kontekstin avulla. *Viis* voi tarkoittaa numeroa 'viisi', 'säveltä' tai 'tapaa'. Mielenkiintoisen sanasta tekee se, että kaikki sanan merkitykset ovat pääteltävissä suomen kielen avulla. Ilman kontekstin apua ilmeisin käänнос sanalle olisi suomea muistuttava numero 'viisi'. Sävelmäkäännökseen voi päätyä kontekstin avulla sekä hakemalla samankaltaisuutta suomen sanasta *viisu*, joka tarkoittaa kevyttä laulelmaa (kielitoimiston sanakirja). Tapa-merkityksen voi päätellä, jos osaa etsiä käännöstä suomen puhekielisestä ilmauksesta *sillä viisiin* tai murteellisesta *silviisii*, jotka tarkoittavat 'siihen tapaan, sillä lailla'. Käännettävänä olleessa tekstissä oikea käänнос sanalle on *sävelmä*, mutta yksikään informantti ei ole päätenyt siihen käännökseen. Muutama on osannut kääntää muut sanat virkkeestä *Isige riikide rahvushümnide viis on ühine* (suom. Jopa maiden kansallislaulun sävelmä on yhteinen), mutta sävelmä-sana on jäänyt kääntämättä. Sävelmäkäännökseen puuttuminen kuitenkin muuttaa virkkeen merkitystä hieman, sillä Viron ja Suomen

kansallislaulut eivät ole täysin samanlaiset, vaan ainoastaan sävelmä on sama. Laulujen lyriikat ovat erilaiset. Informanteista kaksi on langennut riskisanaan ja kääntänyt sanan tarkoittavan lukua viisi.

Sana *kitsas* 'kapea' esiintyy myös suomen kielessä mutta eri merkityksessä kuin virossa. Suomen sana *kitsas* tarkoittaa 'hyvin tai liian säästäväistä, tarkkaa, saittaa, itaraa, pihä tai nuukaa' (kielitoimiston sanakirja). Kontekstin tuki on tässä tapauksessa auttanut, sillä yksikään informantti ei ole langennut riskisanaan. Toisaalta yksikään informantti ei myöskään ole osannut kääntää sanaa oikein, vaan kaikki ovat jättäneet sanan kääntämättä. Kääntämättä jättäminen voi johtua siitä, että virkkeen ymmärrettävyys ei kärsi, vaikka sanan jättäisi kääntämättä. Sana esiintyy lauseessa *Soome ja Eesti pealinnu eraldab teineteisest vaid kitsas riba Soome lahte* (suom. Suomen ja Viron pääkaupunkeja erottaa toisistaan vain kapea Suomenlahti).

3.3.4. Saman merkityskentän jakavat sanat

Samana merkityskentän jakavat sanat ovat sanoja, jotka eivät muistuta suomen sanoja suoraan, mutta ne on mahdollista päätellä suomen kielen (joissain tapauksissa myös ruotsin kielen) avulla. Tekstissä tämän ryhmän sanoja ovat *pealinnu*, *laevasõitu*, *rahapada*, *ajalugu* ja *rahvushümnide*.

Yhdyssanan *pealinnu* 'pääkaupungit' osat muistuttavat suomen sanoja *pää* ja *linna*. Päälinna ei ole suomen kielen sana, mutta sen avulla oikean käännöksen voi pystyä päättämään. Perinteisesti linnoissa asuvat korkea-arvoiset henkilöt, joten päälinnassa voisi asua kaikkein arvovaltaisimmat henkilöt eli maan hallitsija. Maan hallitsija myös asuu yleensä maan pääkaupungissa. Lisäksi linnat ovat entisaikaan olleet väestön turvapaikkoja, ja niitä on käytetty suojaamaan (pää)kaupunkia vihollisilta. Tällainen päättely on mahdollista, sillä 10 informanttia on kääntänyt sanan oikein. Muita tarjottuja käännöksiä ovat *vastapäätä* ja *spelat*.

Yhdyssanan *laevasõitu* 'laivamatka' ensimmäinen osa on helposti pääteltävissä suomen laivasanasta. Jälkimmäinen osa *sõitu* muistuttaa suomen sanaa *soutu*, joka tarkoittaa veneellä liikkumista airojen avulla. Yhdistäessä *laivan* ja *soudun* on helppo päätellä, että tekstissä kerrotaan laivalla liikkumisesta. Informantit ovat osanneetkin kääntää sanan hyvin, sillä oikeita käännöksiä on 27. Loput ovat jättäneet sanan kääntämättä.

Informanteista viisi on kääntänyt oikein sanan *rahapada* 'kultaruukku'. Sana *rahapada* voi luoda assosiaation jonkinlaisesta kultaruukusta, rahakirstusta tai aarrearkusta. Sanan *rahapada* voi kääntää myös suoraan 'rahapata', mutta se ei ole kovin hyvä käännös. Kuitenkin informanttien käännöksistä oikeiksi on hyväksytty myös suorat käännökset, kuten *pengtryck*, *pengagryta* ja *gryta med pengar*. Informanttien käännöksistä paras on *pengakista*. Informanttien tarjoamia muita käännöksiä ovat *handväskä*, *pengamotiv*, *pengsida*, *brist på pengar* ja *rikedomar*.

Yksi informantti on osannut kääntää sanan *ajalugu* 'historia'. Yhdyssanan osa *aja* muistuttaa suomen aika-sanan genetiiviä *ajan* ja jälkimmäinen osa *lugu* sanan *lukeminen* lyhyempää muotoa *luku*. Aikaa voi lukea historiankirjoista, joten sana on mahdollista päätellä. Ajan lukemisesta tulee mieleen myös *kello*, mutta kontekstin vaikutuksesta yksikään informantti ei ole päätenyt tähän käännökseen. Toisaalta *luku* tarkoittaa myös numeroa, jolloin assosiaatio laskemisesta voi johtaa käännökseen *ajanlasku*. Yksi informantti onkin tarjonnut käännöstä *tidsberäkningen*. Yksi informantti on tarjonnut sanalle suoraa käännöstä *ajanluku*, mutta se ei käy oikeaksi vastaukseksi. Muita tarjottuja käännöksiä on yhteensä seitsemän, ja niitä ovat edellä mainittujen lisäksi *ajankulku*, *tiden*, *tider*, *årtal* ja *årtalet*.

Kolme informanttia on kääntänyt sanan *rahvushümnnide* 'kansallislaulujen' oikein. Yhdyssanan osat *rahvus* ja *hümnnide* ovat molemmat lähellä suomen kielen sanoja. *Rahvus* muistuttaa suomen sanaa *rahvas*, jota on entisaikaan käytetty kuvaamaan tavallista kansaa vastakohtana sivistyneistölle. *Rahvus*-sana esiintyy tekstissä myös ilmauksessa *rahvuslik ärkanemine* 'kansallinen herääminen'. Yksikään informantti ei ole kääntänyt tätä ilmausta oikein. *Hümnnide* muistuttaa sanaa *hymni*, joka tarkoittaa juhlallista (kuoro)laulua. (kielitoimiston sanakirja). Suomenruotsalaiset informantit voivat tunnistaa sanan myös ruotsin hymn-sanan avulla. Yksi informantti onkin kääntänyt sanan *nationalhymner*, joka on hyväksytty oikeaksi käännökseksi *nationalsång*-käännöksen ohella.

3.3.5. Läpinäkymättömät sanat

Läpinäkymättömiin sanoihin kuuluvat sanat, jotka poikkeavat ulkoasultaan täysin suomen tai ruotsin kielen sanoista. Tähän ryhmään olen valinnut sanat *aastal*, *eraldab*, *karmilt*, *isegi* ja *söprade*.

Läpinäkymättömyydestään huolimatta sana *aastal* 'vuonna' on tunnistettu 13 kertaa. Sana *aastal* esiintyy tekstissä viisi kertaa: kolme kertaa muodossa *aastal* ja sen lisäksi muodoissa *aastaks* 'vuodeksi' ja *aasta* 'vuosi'. Muodossa *aastaks* sana on tunnistettu vain neljä kertaa ja muodossa *aasta* seitsemän kertaa. Joissain kohdissa sana on jätetty kääntämättä, koska käännösvirkkeen ymmärtäminen ei ole vaatinut sanan kääntämistä, kuten esimerkissä 17:

17) Det finska institutet grundades 1994. (suom. Suomen instituutti perustettiin 1994)

← Instituut asutati aastal 1994.

Aastal esiintyy tekstissä vuosilukujen yhteydessä, mikä on auttanut sanan ymmärtämisessä merkittävästi. Kaksi informanttia on hakenut apua suomen aste-sanasta ja kääntänyt *aastaks*-sanana *grader*.

Sana *eraldab* 'erottaa' on käännetty oikein kuusi kertaa. Muita tarjottuja käännöksiä ovat olleet *sijaitsevat*, *ligger*, *har*, *är* ja *delade*. Sana *eraldab* esiintyy myöhemmin tekstissä myös muodossa *eraldas* 'erotti'. Se on käännetty oikein vain kolme kertaa.

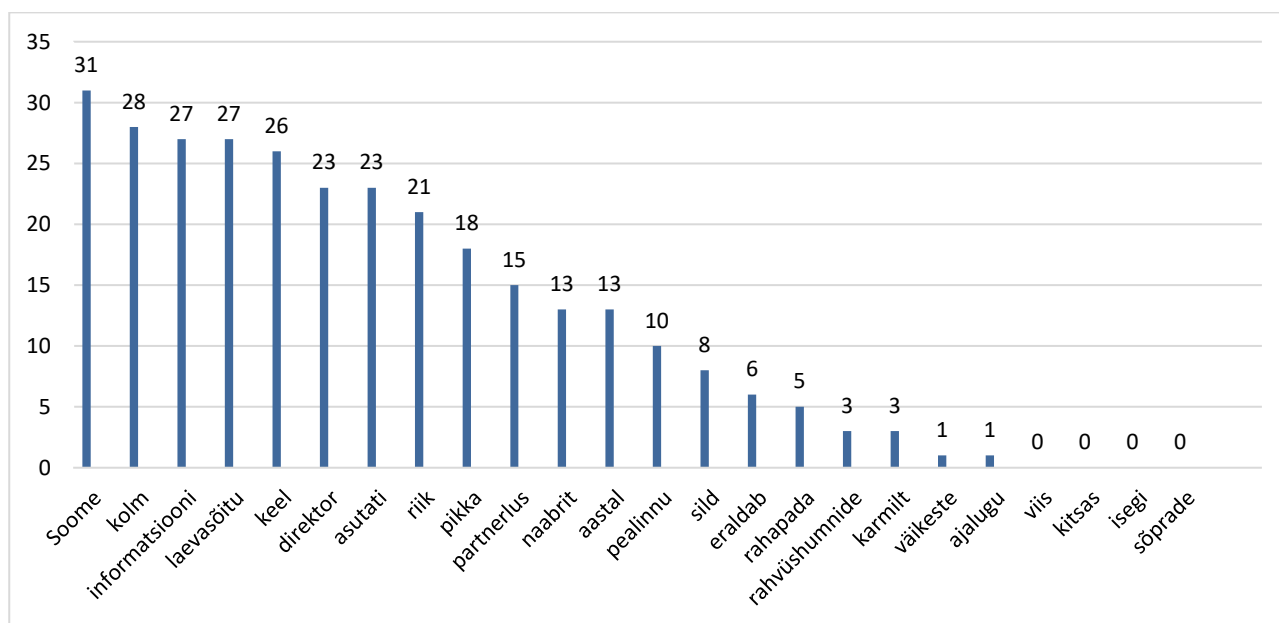
Kolme infomanttia on kääntänyt sanan *karmilt* 'ankarasti' oikein. Yksi informantti on käyttänyt käänöksessään sanaa *hårt* ja kaksi muuta sanaa *svåra*. Informanteista 38 on jättänyt sanan kokonaan kääntämättä.

Sana *isegi* 'jopa' on osoittautunut informanteille hankalaksi tunnistaa, sillä kukaan ei ole osannut kääntää sanaa oikein. Suurin osa informanteista on jättänyt sanan kääntämättä, ja kaksi informanttia on tarjonnut käännöksiksi *också* ja *stora*.

Myöskään sanaa *sõprade* 'ystävien' ei ole tunnistettu. Sana *sõprade* esiintyy virkkeessä *See toimis esialgu Soome Tuglase Seltsi, Eesti sõprade ühingu osakonnana, hiljem arenes see praeguseks Soome Instituudiks* (suom. Se toimi aluksi Suomen Tuglas- seurassa, Viron ystävien yhdistyksen osastossa, ennen kuin se kehittyi nykyisin tunnetuksi Suomen instituutiksi). Tässä virkkeessä konteksti ei juurikaan tue sanan ymmärtämistä, minkä vuoksi sanaa on lähes mahdotonta tunnistaa, jos ei ole aikaisempaa tietoa asiasta.

3.3.6. Yhteenveto oikein käännettyistä sanoista

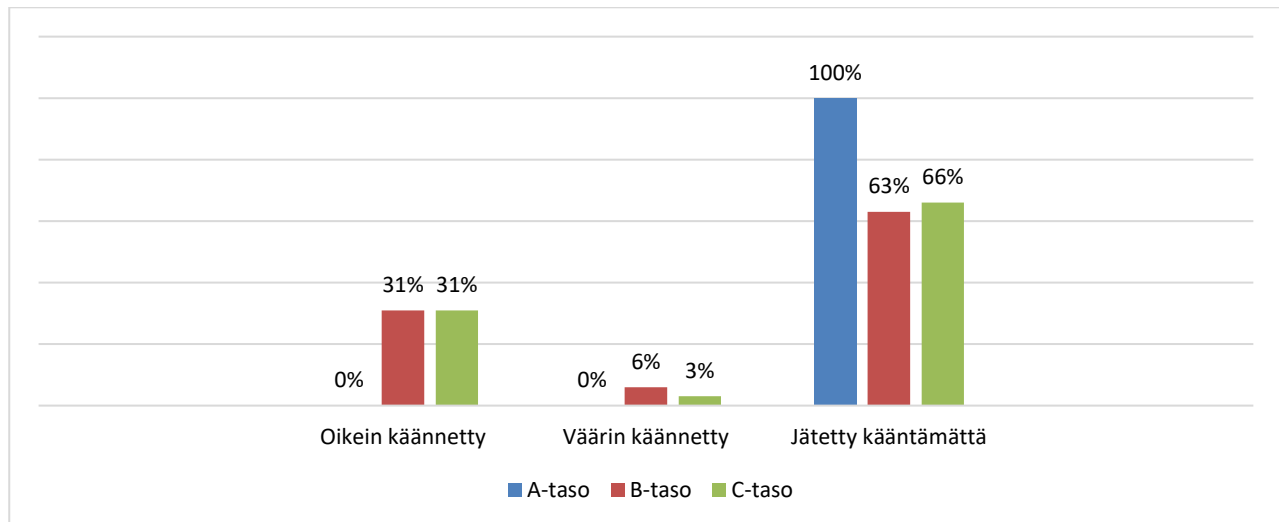
Edellisissä alaluvuissa on tarkasteltu, kuinka paljon vironkielisiä sanoja on ymmärretty. Kuvio 6 havainnollistaa oikein käännettyjen sanojen määriä:

Kuvio 7. Oikein käännettyjen sanojen määrät

Kuviosta 6 käy ilmi, että eniten oikein on käännetty suomea ja ruotsia muistuttavia samamerkityksisiä sanoja. Riskisanat ja läpinäkymättömät sanat ovat osoittautuneet informanteille hankalimmiksi ymmärtää. Myös mitä pidemmällä tekstissä sana esiintyy, sitä harvemmin se on käännetty. Useampi informantti on kääntänyt tekstiä alusta mutta ei ole kääntänyt tekstiä loppuun asti.

3.3.7. Suomen kielen taidon vaikutus sanojen kääntämisessä

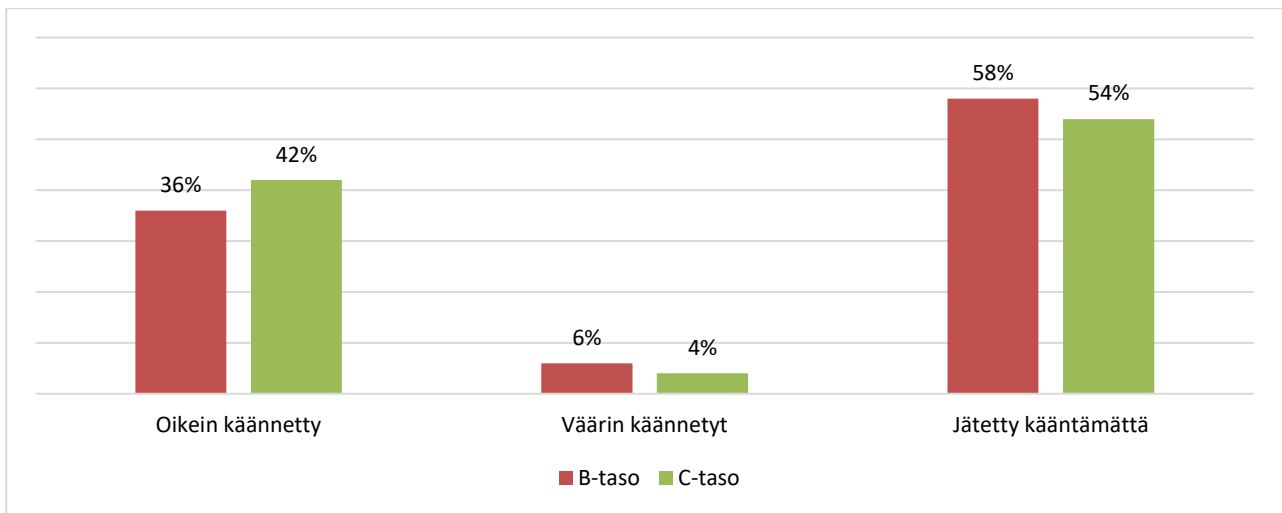

Kuvio 8. Oikein ja väärin käännettyjen sekä kääntämättä jätettyjen sanojen osuus kielitaitotasoin.

Sanatasolla suomen kielen taidon vaikutus noudattaa samaa kaavaa kuin virketasolla. A-tason informantit ovat jättäneet sanat kääntämättä, joten heillä kääntämättä jätettyjen sanojen prosenttiosuus on selvästi suurin. B- ja C-tason informanttien käännösten määrällä ei ole juurikaan eroa. Oikein käännettyjä sanoja on B- ja C-tason informanteilla yhtä paljon. C-tason informantit ovat jättäneet sanoja kääntämättä hieman B-tason informanteja vähemmän, mutta toisaalta B-tason informanteilla on vähän enemmän väärin käännettyjä sanoja.

Samoin kuin virketasolla myös sanatasolla tuloksiin vaikuttaa se, että osa informanteista on jättänyt tekstin kokonaan kääntämättä, ja sen vuoksi tuloksia on syytä tarkastella myös ilman näitä informanteja. Kuviosta 9 selviää niiden informanttien käännösoosuudet, jotka ovat kääntäneet tekstiä:

Kuvio 9. Oikein ja väärin käännettyjen sekä käntämättä jätettyjen sanojen osuus kielitaitotasoin (ilman kokonaan tekstin käntämättä jättäneitä informanteja)

Kuten kuviosta 9 näkee, C-tason informanttien osuus oikein käännettyjen virkkeiden osalta nousee, kun 10 käntämättä jättänyttä informanttia jätetään luvuista pois. Myös käntämättä jätettyjen sanojen osuus on C-tason informanteilla hieman B-tason informantteja pienempi.

4. Tulkinta: viron ymmärtämiseen vaikuttaneet tekijät

Tässä luvussa paneudun tarkemmin viron ymmärtämiseen vaikuttaneisiin tekijöihin. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen suomen kielen taidon vaikutusta ymmärtämiseen kokoamalla yhteen aiemmissa luvuissa esiteltyt tulokset. Sen jälkeen pohdin, kuinka viron ja suomen kielen samankaltaisuus on auttanut tekstin ymmärtämisessä. Kolmannessa alaluvussa käsittelen kontekstin merkitystä ymmärtämisen tukena ja viimeisessä alaluvussa pohdin, miten ruotsin kieli on vaikuttanut ymmärtämiseen. Tässä luvussa esittelen myös ymmärtämisen strategioita, joita informantit ovat kertoneet käyttäneensä. Käännöstehtävissä on pyydetty kertomaan, mikä on informanttien mielestä helpottanut ymmärtämistä, mikä vaikeuttanut ja mitä keinoja he ovat käyttäneet ymmärtämisen apuna.

4.1. Suomen kielen taito

Edellisessä luvussa olen esitellyt, millaisia eroja vastausten ja käännösten määrillä on eri kielitaitotasolla. Suomen kielen taidon A-tasolle arvioineita informantteja on aineistossani vain kaksi, joten merkittäviä yleistyksiä ei voi heidän tuloksestaan tehdä. Suuntaa antavaa on kuitenkin se, sisältökysymysten oikeiden vastausten määrä on heillä vähäinen, ja molemmat informantit ovat jättäneet kääntämättä koko käännettävänä olleen tekstin. Teksti on siis luultavasti tuntunut liian vaikealta kääntää eikä kääntämistä ole siksi edes aloitettu. Toisaalta myös muilta kielitaitotasoilta löytyy kääntämättä jääneitä tekstejä, joten myös B- ja C-tason informantit ovat saattaneet kokea tekstin liian vaikeaksi. Kokonaisen tekstin kääntäminen on myös saattanut informanteista tuntua liian työläältä ja aikaa vievältä. Yksi informantti on vastannutkin käännöskohtaan, että teksti on liian pitkä, eikä ole aikaa kääntää.

Virke- ja sanatasolla olen tarkastellut kielitaidon vaikutusta kaikkien informanttien osalta ja erikseen niiden osalta, jotka ovat kääntäneet tekstiä. Kun kaikki informantit otetaan laskuihin, ymmärtämisellä ei B- ja C-tason informanttien välillä ole merkittävää eroa. Kun tulosten tarkastelusta jätetään pois ne informantit, jotka eivät ole kääntäneet tekstiä ollenkaan, C-tason informanttien tulos kohoaa hieman ja on näin ollen hieman B-tason informantteja parempi. Sisältökysymysten tarkoituksena on ollut selvittää tekstin pääkohtien ymmärtämistä, ja myös siinä C-tason informantit ovat menestyneet vähän paremmin kuin B-tason informantit. Tulokset tukevat oletustani, että suomen kielen taidolla on merkitystä viron ymmärtämisessä. Laajemmalla otannalla ja erityisesti A-tason informanttien suuremmalla määrällä olisi mahdollista päästä vielä luotettavampiin tuloksiin.

4.2. Kielisukulaisuus

Kuten luvun 3.3.6 kuvioista 6 selviää, suomea muistuttavat sanat on käännetty useimmiten oikein. Myös ruotsia muistuttavat sanat kipuavat kuvion kärkeen. Eniten oikeita merkityksiä on virkkeissä, joissa on eniten suomea ja ruotsia muistuttavia sanoja. Eniten oikeita käännöksiä on virkkeessä *Sooma ja eesti keel on lähedased sugulaskeeled*, jossa kaikki sanat muistuttavan suomen kielen sanoja.

Jotkut informantit ovat käännöksissään hakeneet samankaltaisuuksia suomen kielestä. Esimerkiksi yksi informantti on käyttänyt sanasta *kaarsild* 'kaarisilta' käännöstä *lidande*, joka tarkoittaa suomeksi kärsimystä. Hän on kääntänyt Suomen instituutin johtajan kuvanneen Viron ja Suomen välistä kulttuurisuhdetta yhteiseksi kärsimykseksi ja tämän kärsimyksen innoittaneen myös Suomen instituutin logoa.

Informantit ovat itse maininneet suomen ja viron välisen samankaltaisuuden useimmiten ymmärtämistä helpottavaksi tekijäksi. Suuri osa on myös kertonut ymmärtämisstrategiansa olleen suomen käyttäminen ymmärtämisen apuna. Kielisukulaisuus on mainittu helpottavana tekijänä ja/tai ymmärtämisstrategiana 29 informantin vastauksissa. Informantit ovat maininneet myös ymmärtämistä vaikeuttavana tekijänä usein samankaltaisuuden puuttumisen. Eräs informantti on maininnut helpottavaksi asiaksi suomea muistuttavien sanojen lisäksi sellaiset sanat, jotka assosioituvat joihinkin toisiin suomen kielen sanoihin. Tällaisia sanoja ovat juuri saman merkityskentän jakavat sanat, kuten *laevasõitu* ja *rahvushümnide*.

Neljä informanttia kertoi ymmärtämistä vaikeuttaneen vieraat kirjaimet, joita ei ole heidän osaamissaan kielissä. Tekstissä esiintyy kirjaimet *ü* ja *õ*, joita ei ole ainakaan suomen eikä ruotsin kielessä. Heinonen (2015) on havainnut, että *ü*:n sisältävät sanat voivat olla kirjoitetussa tekstissä hankalia ymmärtää, vaikka sana olisi läpinäkyvä tai melko läpinäkyvä. Omassa aineistossani *ü*:n sisältävä yhdyssana *keelerühma* 'kieliryhmä' on yksi useimmiten ymmärretyistä sanoista. Toisaalta *rahvushümnide* 'kansallislaulujen' on tunnistettu vain kolme kertaa, vaikka sen molemmat osat ovat pääteltävissä suomen kielen avulla ja *hümnide* myös ruotsin avulla. *Ü*-kirjaimen ymmärtämistä on saattanut joissain kohdin helpottaa tekstin ääneen lukeminen, jonka moni on maininnut ymmärtämisstrategiakseen. Yhdeksän informanttia on kertonut lukeneensa tekstiä ääneen tai "mielessään ääneen", ja he ovat usein perustelleet strategiaansa sillä, että ääneen lukeminen on auttanut samankaltaisuuksien hahmottamisessa. Aikaisemmissakin tutkimuksissa on todettu ääntämisasun tunnistamisen olevan tärkeää kielen ymmärtämisessä (Lutjeharms 2007: 269), ja ääneen lukemista on käytetty ymmärtämisstrategiana myös aiemmassa suomen ja viron välistä ymmärrettävyyttä käsittelevässä tutkimuksessa (ks. Kaivapalu – Muikku-Werner 2010).

4.3. Konteksti

Käännöstehtävän teksti on rakennettu niin, että konteksti tukee ymmärtämistä monin tavoin. Tekstissä käytetään samoja sanoja monissa yhteyksissä, joitakin samassa muodossa ja joitakin eri taivutusmuodoissa tai yhdyssanan osana. Informantit eivät ole kaikissa tapauksissa osanneet hyödyntää samojen sanojen toistuvuutta tekstissä. Esimerkiksi kahdeksan informanttia on osannut suomentaa tekstin otsikon *Sild üle mere* tarkoittamaan ‘Silta yli meren’, mutta vain yksi on hahmottanut silta-sanan yhdyssanasta *kaarsild* ‘kaarisilta’, vaikka yhdyssanan osat ovat melko läpinäkyviä. Sanan voisi päätellä myös pohtimalla tekstin otsikkoa: minkälainen silta meren yli voisi mennä. Jos on hyvä kielellinen päättelykyky, voi osata hahmottaa kaari-sanan myös yhdyssanasta *vikerkaart* ‘sateenkaarta’. Sanan *kaarsild* ymmärtämistä on saattanut vaikeuttaa se, että se on yhdyssana. Yhdyssanat on todettu hankaliksi ymmärtää, koska tuntemattomassa kielessä sanarajaa on vaikea hahmottaa. Pari informanttia on yrittänyt kääntää sanaa *kaarsild*, mutta on kääntänyt sen väärin tarkoittamaan kärsimystä tai harvinaista. Informantit eivät siis ole hahmottaneet sanaa yhdyssanaksi. Myös yhdyssana *riigikeel* ‘virallinen kieli’ on jätetty usein kääntämättä, vaikka toisissa kohdissa sanat *riik* ja *keel* olisivat käännetty oikein.

Huomiota siitä, että informantit eivät ole varsinkaan tietoisesti osanneet hyödyntää sanojen toistuvuutta, tukee se, että vain yksi informantti on kertonut ymmärtämisstrategiana hyödyntäneensä sanojen toistuvuutta. Informantti kertoo osanneensa kääntää sanan *asutati* tekstin alussa kontekstin tuen avulla ja sen vuoksi osanneensa kääntää saman sanan myöhemmin tekstissä sellaisessa kohdassa, jossa ei olisi muuten sitä ymmärtänyt. Koska tekstissä toistuu paljon samoja sanoja, ymmärtämistä on voinut helpottaa tekstin lukeminen moneen kertaan. Informanteista 10 onkin maininnut useaan kertaan lukemisen ymmärtämisstrategiakseen. Uudelleen lukemalla saattaa ymmärtääkin sellaisen sanan, jota ei ensimmäisellä kerralla ymmärtänyt. Yksi informantti on kertonut sisältökysymyksen *Mitä tekstissä vielä kerrotaan?* vastauksessa, että ei aluksi ymmärtänyt tekstin otsikkoa *Sild üle mere*, mutta tekstin luettuaan ja palattuaan otsikkoon, ymmärsi sen. Sisältökysymyksistä on voinut saada apua ainakin sanojen *asutati*, *pealinnu* ja *ajalugu* tunnistamiseen, mutta vain kaksi informanttia on maininnut sisältökysymysten hyödyntämisen toimineen ymmärtämisstrategiana. Vaikka sanojen toistuvuutta tai sisältökysymysten hyödyntämistä ei ole moni maininnut ymmärtämisstrategiaksi, moni on kuitenkin kertonut kontekstin auttaneen ymmärtämisessä. Informanteista 16 on maininnut kontekstin joko ymmärtämistä helpottavana tekijänä tai ymmärtämisstrategiana. Kun sanoja on ymmärtänyt sieltä täältä, niiden perusteella on pystynyt päättelemään myös muita sanoja.

Informanttien käännöksissä konteksti on vaikuttanut erityisesti niin, että vääriä käännöksiä tai riskisanaan lankeamista on hyvin vähän. Tarkastelen kontekstin merkitystä myös luvussa 5, jossa vertailen tämän tutkimuksen tuloksia aiempiin tutkimuksiin.

4.4. Maailmantieto

Vaikka maailmantiedon ja kontekstin vaikutus ymmärtämisessä kulkee pitkälti käsi kädessä, käsittelen omassa luvussaan niitä kohtia, joiden ymmärtämiseen informanttien aikaisemmat tiedot ovat erityisesti vaikuttaneet. Maailmantieto on auttanut sisältökysymyksissä 2 ja 3, joihin onkin vastattu eniten oikein. Tieto siitä, että Suomen ja Viron välinen etäisyys ei ole paljon, on auttanut löytämään tekstistä ilmauksen *80 kilomeetr*. Myös ilmaus *Soome lahte* on auttanut vastauksen löytämisessä, jos tietää Suomen ja viron välillä sijaitsevan Suomenlahden. Moni on myös varmasti tiennyt etukäteen suomen ja viron olevan sukulaiskieliä ja että myös Unkari on viron ja suomen sukukieli. Yksi informantti on kommentoinutkin vastaukseen, että olisi osannut vastata kysymykseen 3 lukematta tekstiä, koska tiesi vastauksen jo etukäteen.

Informanteista 14 on kertonut numeroiden ja vuosilukujen helpottaneen ymmärtämistä tai hyödyntäneensä ymmärtämisessä maalaisjärkeä tai aiempaa tietoa asiasta. Lukujen avulla on pystynyt päättämään, mistä voisi olla kyse. Vuosiluku 1991 on varmasti auttanut joitakin informanteja ymmärtämään ilmauksen *iseseisvuse väljakuulutamine* 'itsenäisyysjulistus', jos on ennestään tiennyt vuoden olevan Viron itsenäistymisen vuosi. Jotkut informantit ovatkin kertoneet hyödyntäneensä ymmärtämisessä historian tuntemustaan. Vuosiluvuista on erityisesti apua maailmantiedon hyödyntämisessä, mutta ne auttavat hahmottamaan myös kontekstia. Esimerkiksi läpinäkymättömän sanan *aastal* 'vuonna' ymmärtämistä on helpottanut se, että sana esiintyy useassa kohdassa vuosiluvun yhteydessä. Useampi informantti on kertonut maiden ymmärtämisen olleen helppoa, mikä johtuu siitä, että ne erottuvat tekstistä isojen alkukirjaimiensa vuoksi. Soome, Eesti ja Ungari ovat myös suomea muistuttavia sanoja, mikä on myös helpottanut ymmärtämistä. Näiden maiden lisäksi tekstissä esiintyy sana *Nõukogude Liidu* 'Neuvostoliitto', jonka osa informanteista on tunnistanut isojen alkukirjaimien, kontekstin ja maailmantiedon yhteisellä tuella.

4.5. Ruotsin kieli

Koska tämän tutkimuksen informantit ovat suomenruotsalaisia, on tietenkin kiinnostavaa tutkia ruotsin kielen vaikutusta ymmärtämiseen. Suomen kielen taidossa B- ja C-tasolla olevat informantit ovat kääntäneet sanoista 31 % oikein, mikä vastaa aiempien tutkimusten tulosta siitä, että suomenkieliset ymmärtävät kolmanneksen vironkielisestä tekstistä (Paajanen 2012, Kaivapalu 2015). Suomenruotsalaiset ovat siis tämän perusteella ymmärtäneet vironkielistä tekstiä yhtä hyvin kuin suomenkieliset.

Suomea muistuttavien sanojen lisäksi käännettävässä tekstissä on ollut myös ruotsia muistuttavia sanoja. Monet näistä sanoista ovat myös tuttuja suomen kielen lainasanoja, mutta muutama sanan voi tunnistaa ainoastaan ruotsin kielen avulla. Esimerkiksi sanan *riik* tunnistamisessa ruotsista on ollut hyötyä, koska sen on tunnistanut 21 informanttia. Ruotsissa riik-sanaa muistuttaa sana *rike*, joka tarkoittaa ‘valtiota, valtakuntaa’. Riik-sana esiintyy tekstissä myös kahdessa eri taivutusmuodossa, joita ei ole käännetty yhtä usein kuin perusmuotoa. Kiinnostavaa on, että kahdessa kohdassa esiintyvä sana *riikide* on käännetty ensimmäisessä kohdassa oikein 17 kertaa mutta toisessa vain 8 kertaa. Sanaa ympäröivä konteksti on varmasti vaikuttanut oikeiden käännösten määrään. Jos virkkeessä on paljon tunnistamattomia sanoja, myös virkkeen keskellä sijaitseva voi jäädä tunnistamatta. Se on myös voitu jättää kääntämättä, jos virkkeestä ei ole käännetty muitakaan sanoja. Sana *riik* esiintyy myös yhdyssanassa *riigikeel* ‘virallinen kieli’, jonka luulisi olevan helposti pääteltävissä, mutta hyvin harva on silti kääntänyt tämän sanan. Sana *keel* on melko läpinäkyvä ja toistuu tekstissä useasti, ja suurin osa informanteista onkin kääntänyt sen oikein. Vaikka yhdyssanan molemmat osat ovat toisessa yhteydessä osattu kääntää, niitä ei silti aina ole hahmotettu yhdyssanassa. Riigikeel-sanan kääntämistä on saattanut vaikeuttaa myös riik-sanan k:n muuttuminen g:ksi, vaikka sanan ääntämys ei muutu.

Luvussa 2.3 mainitsin, että todellinen samankaltaisuus eroaa havaitusta ja oletetusta samankaltaisuudesta. Tämä asia ilmenee tässä tutkimuksessa erityisesti sen suhteen, kuinka paljon informantit ovat osanneet hyödyntää ruotsin taitoaan ymmärtämisessä. Suomen ja viron sukulaisuus ja siitä johtuva samankaltaisuus on informanteille entuudestaan tuttua, ja siksi he odotetusti olettavat vironkielisessä tekstissä olevan suomea muistuttavia sanoja. Viron ja ruotsin yhtäläisyydet eivät ole yleisesti tiedettyjä, koska viro ja ruotsi eivät ole sukulaiskieliä. Näin ollen suomenruotsalaiset eivät ole ainakaan tietoisesti hakeneet samankaltaisuuksia ruotsin kanssa. Esimerkiksi ruotsia muistuttavan sanan *pilt* ‘kuva’ on kääntänyt oikein vain yksi informantti, vaikka se on melko läpinäkyvä ruotsin bild-sanan kanssa. Toisaalta bild-sanan oikeiden käännösten vähäiseen määrään on saattanut vaikuttaa myös se, ettei lauseen ymmärtäminen vaadi kyseisen sanan kääntämistä. Myös kääntämisessä käytetty kieli on saattanut vaikuttaa siihen, havaitseeko informantti samankaltaisuudet ruotsin kanssa. Informanteista kolme on kääntänyt vironkielisen tekstin suomeksi, ja heistä ei kukaan ole kääntänyt sanaa *riik*. Suomeksi kääntäneet informantit eivät välttämättä hahmota samankaltaisuuksia ruotsin kanssa yhtä hyvin kuin ruotsiksi kääntäneet informantit.

Vain kuusi informanttia on kertonut käyttäneensä ruotsin kielen tai yleisesti eri kielten osaamista ymmärtämisen apuna, mikä tukee ajatusta siitä, että informantit eivät ole osanneet hyödyntää ruotsia ymmärtämisessä ainakaan tietoisesti. Yksi informantti on jopa maininnut käyttäneensä ymmärtämisen tukena suomea ja englantia, mutta ei ole hoksannut mainita omaa äidinkieltään.

5. Vertailua aikaisempiin tutkimuksiin

Tässä luvussa vertailen tämän tutkimuksen tuloksia aiemmin tehtyihin tutkimuksiin. Aluksi vertaan oman aineistoni oikein käännettyjen sanojen määriä tutkimuksiin, joissa on tutkittu sanoja ilman kontekstia sekä yksittäisiä virkkeitä. Kiinnostavaa on, miten yhtenäisen tekstin ymmärtäminen poikkeaa yksittäisten sanojen ja virkkeiden ymmärtämisestä. Sen jälkeen tarkastelen, poikkeako suomenruotsalaisten vironkielisen tekstin ymmärtämisen tulos suomenkielisten tuloksesta. Vertaan tämän tutkimuksen tuloksia Pirkko Muikku-Wernerin (2013) tutkimukseen, jossa on tutkittu suomenkielisten vironkielisen tekstin ymmärtämistä.

Maria Heinonen (2011, 2015) on tutkinut yksittäisten viron sanojen ymmärtämistä ilman kontekstia ja Ilona Paajanen (2012) yksittäisten virkkeiden ymmärtämistä. Paajasen aineistosta rajaan tarkasteluni joensuulaisiin vastaajiin, koska heillä ei ole aiempaa kosketusta viron kieleen. Aineiston jyvaskyläläiset informantit vääristäisivät tuloksia, koska heillä on ollut kahdeksan luentoa viron kurssia ennen testiin osallistumista. Paajanenkin on todennut heidän tuloksensa huomattavasti joensuulaisia vastaajia paremmiksi. (Paajanen 2012: 6–7.) Esitän oikeiden käännösten määrät tässä kohtaa pääasiassa prosentteina, koska informanteja on tutkimuksissa eri määrä.

Kontekstin läsnäolo on omassa tutkimuksessani vaikuttanut niin, että sanoja ei ole lähdetty arvaamaan, vaan sanat, joita ei ole tunnistettu, on jätetty kokonaan kääntämättä. Näin ollen väärin käännettyjä sanoja on vähän ja riskisanoihin ei ole juurikaan langettu. Heinosen (2015) käännöstestissä esiintyy joitakin samoja sanoja kuin oman tutkimukseni käännettävänä olleessa tekstissä. Esimerkiksi sanan *naaber* 'naapuri' Heinonen on havainnut riskisanaksi, koska hänen aineistossaan useampi vastaaja on kääntänyt sanan 'naperoksi' ja pari 'lapseksi'. Riskisanaan lankeamisesta huolimatta vastaajista 59 % on kääntänyt sanan oikein. Omassa käännöstestissäni esiintyy sama sana, mutta muodossa *naabrit* 'naapuria'. Informanteista 32 % on kääntänyt sanan oikein. Kontekstin kanssa oikeita käännöksiä on siis vähemmän kuin ilman kontekstia. Konteksti on kuitenkin vaikuttanut niin, että vastaajat eivät ole erehtyneet kääntämään sanaa esim. naperoksi, ja vääriä käännöksiä ei ole.

Ruotsia muistuttavaa sanaa *pilt* 'kuva' ei ole käännetty Heinosen (2011) aineistossa oikein. Myöskään Paajasen (2012) aineistossa ei ole käännetty oikein muotoa *pildil* 'kuvassa'. Suomenkieliset vastaajat eivät ole osanneet etsiä samankaltaisuutta ruotsista (tai saksasta), vaan ovat päätyneet suomea muistuttaviin käännöksiin *piltti*, *lapsi* ja *vauva*. Omassa aineistossani sana on käännetty oikein yhden kerran, mutta käännösten vähäiseen määrään on saattanut vaikuttaa se, että *pilt* ei ole virkkeen ymmärtämisen kannalta merkityksellinen sana. Suurin osa informanteista ei siis ole kääntänyt sanaa

lainkaan. Toisen ruotsia muistuttavan sanan *riik* 'valtio' on Paajasen aineistossa kääntänyt 52 % vastaajista oikein. Riik-sana esiintyy samassa virkkeessä kuin tämän tutkimuksen käännettävänä olleessa tekstissä. Omassa aineistossani 51 % informanteista on kääntänyt sanan oikein eli sana on käännetty oikein lähes yhtä usein.

Sanaa *viis* 'sävelmä (tässä kontekstissa)' ei osannut kukaan aineistoni informanteista kääntää oikein ja kaksi käänsi sanan merkityksessä 'viisi'. Paajasen (2012) aineistossa sana on johtanut enemmän harhaan ja viisi-käännöksiä on enemmän. Myös oikeita käännöksiä on enemmän, sillä 16 % vastaajista on kääntänyt sanan oikein. Paajasen aineistossa viis-sana esiintyy samassa merkityksessä, mutta eri muodossa toisessa virkkeessä, mikä on saattanut lisätä oikeiden käännösten määrää.

Omassa aineistossani ilmauksen *pikka aega* 'pitkään, pitkän ajan' on kääntänyt oikein 44 % vastaajista. Paajasen (2012) aineistossa sana *pikk* 'pitkä' on käännetty oikein vain kerran ja riskisanaan on langettu usein. Omassa aineistossani riskisanaan lankeaa vain kaksi informanttia, jotka erehtyvät kääntämän ilmauksen tarkoittavan pientä tai lyhyttä.

Sanat *asutati* 'perustettiin', *pealinnu* 'pääkaupunki' ja *ajalugu* 'historia' voi päätellä myös sisältökysymyksistä. Sanan *asutati* 'perustettiin' ymmärtämisessä informantit ovat saaneet apua sisältökysymyksestä, jossa kysyttiin "Miksi tekstissä mainittu instituutti perustettiin?". Sisältökysymyksen lisäksi informantit ovat saaneet apua kokonaisen tekstin tuomasta kontekstista, koska sana esiintyy tekstissä kaksi kertaa, ja molemmissa kohdissa puhutaan Suomen instituutin perustamisesta. *Asutati* esiintyi myös Paajasen (2012) käännösteissä, jossa riskisana oli usein käännetty loogisesti 'asutettiin'. Käännös 'asutettiin' ei sovi kokonaisessa tekstissä käännökseksi yhtä hyvin kuin Paajasen irrallisessa virkkeessä, jossa puhutaan Suomen valtion perustamisesta (vrt. Suomen valtion asuttaminen). Toisaalta Paajasenkin virkkeissä *asutati* mainitaan toistamiseen eri yhteydessä, mikä on saanut jotkut informantit muuttamaan ensimmäistä käännöstään. Ensimmäisessä virkkeessä *asutati* on käännetty vain kerran (4 %) ja toisessa virkkeessä kolme kertaa (12 %). Omassa aineistossani *asutati* on tunnistettu hyvin, sillä 23 (56 %) informanttia on kääntänyt sanan oikein.

Sanaa *pealinnu* 'pääkaupungit' on käännetty oikein 10 kertaa. Määrä voisi olla suurempikin, sillä sisältökysymyksissä kysytään "Miten kaukana toisistaan sijaitsevat Viron ja Suomen pääkaupungit?". Voi myös olla, että sanan kääntämistä ei ole nähty tarpeellisena virkkeen merkityksen kannalta, sillä sana esiintyy virkkeessä, jossa kerrotaan maiden pääkaupunkeja erottavan vain kapea Suomen lahti ja matkaa olevan vain 80 kilometriä. Virkkeen merkitys ei siis muutu, vaikka pääkaupunki-sanan jättäisi kääntämättä. Heinosen (2011) aineistossa sanan *pealinn* 'pääkaupunki' on kääntänyt vain kaksi (6 %) vastaajaa oikein, kun taas omassa aineistossani sanan *pealinnu* oikeiden käännösten

prosenttiosuus on 24 %. Paajasen aineistossa muoto *pealinna* 'pääkaupunkia' on käännetty oikein 4 kertaa (16 %) ja muoto *pealinn* 'pääkaupunki' 12 kertaa (48 %).

Sana *ajalugu* 'historia' esiintyy suomeksi sisältökysymyksessä "Millaisia samankaltaisia piirteitä voi löytää Viron ja Suomen historiasta", mutta silti vain yksi informantti (2%) on osannut kääntää sanan oikein. Sisältökysymysten tuomaa apua ei siis ole osattu aina hyödyntää kokonaisen tekstin kääntämisessä. Paajasen (2012) aineistossa *ajalugu* esiintyy kahdessa virkkeessä. Toisessa virkkeessä vain yksi (4 %) on osannut kääntää sanan oikein, mutta toisessa virkkeessä oikeita käännöksiä on yhdeksän (36 %). Heinosen (2011) aineistossa oikeita käännöksiä ei ole yhtään.

Yksikään informantti ei ole kääntänyt sanaa *kitsas* 'kapea', joten oikeita käännöksiä ei ole, mutta toisaalta kukaan ei ole myöskään langennut riskisanaan, koska konteksti ei ole tukenut käännöstä 'pihi' tai 'saita'. Myöskään Heinosen (2015) tutkimuksessa oikeita käännöksiä ei ollut, mutta vastaajat ovat langenneet riskisanaan. Paajasen (2012) käännöstestissä *kitsas* esiintyi virkkeessä *Tee on kitsas* 'Tie on kapea'. Yksi vastaaja eli 4 % onnistui kääntämään sanan oikein. Myös Paajasen tutkimuksessa suurin osa käänsi sanan väärin, mutta riskisanaan lankeamista oli huomattavasti vähemmän kuin Heinosen aineistossa.

Pirkko Muikku-Werner on tutkinut Itä-Suomen ja Jyväskylän yliopistojen suomen kielen opiskelijoiden vironkielisen tekstin ymmärtämistä käyttäen samaa tekstiä kuin tässä tutkimuksessa on käytetty. Muikku-Wernerin tutkimukseen osallistui 22 informanttia. Omaan tutkimukseeni osallistui 41 informanttia eli lähes kaksi kertaa enemmän kuin Muikku-Wernerin tutkimukseen. Oikein ymmärrettyjen sanojen määrän pitäisi siis myös olla lähes kaksinkertainen verrattuna Muikku-Wernerin tutkimukseen. Muikku-Werner on tutkimuksessaan listannut yleisimmät oikein käännettyt sanat, jotka yli viisi suomenopiskelijaa on kääntänyt oikein. Taulukossa 2 on esitetty oman tutkimukseni oikein käännettyjen sanojen määrät verrattuna Muikku-Wernerin tutkimuksen oikein käännettyjen sanojen määrään. Olen kerännyt taulukkoon ne sanat, jotka omassa tutkimuksessani on käännetty yli viisi kertaa oikein ja kerännyt vastaavien sanojen käännösmäärät Muikku-Wernerin taulukosta. Käännösten määrät olen muuttanut prosenteiksi, jotta niitä on helpompi verrata keskenään. Taulukossa 2 suomenkielisten puolella "alle 23 %" tarkoittaa, että oikeita käännöksiä on ollut aineistossa alle 5 eikä tarkkaa määrää tiedetä.

Vironkielinen sana	Oikeita käännöksiä suomenruotsalaiset	Oikeita käännöksiä suomenkieliset
sild	20 %	41 %
Soome	76 %	100 %
kolm	68 %	100 %
keel	63 %	55 %
naabrit	32 %	36 %
informatsioon	66 %	95 %
riik	51 %	27 %
partnerlus	37 %	alle 23 %
direktor	56 %	59 %
asutati	56 %	alle 23 %
pikka aega	44 %	73 %
pealinnu	24 %	alle 23 %
laevasõitu	66 %	91 %
rahapada	12 %	27 %
aastal	32 %	41 %
eraldab	14 %	50 %

Taulukko 2. Eniten oikein käännettyjen sanojen määrät suomenkielisillä ja suomenruotsalaisilla.

Kuten taulukosta 2 näkyy suomenruotsalaiset ovat kääntäneet useammin oikein sanat *keel*, *riik*, *partnerlus*, *asutati* ja *pealinnu*. Odotetusti useammin on käännetty oikein kaksi ruotsia muistuttavaa sanaa: *riik* ja *partnerlus*. Muikku-Werner on käyttänyt testaamisessa pelkästään tekstin kääntämistä, joten sanat *asutati* ja *pealinnu* eivät ole hänen testauksessaan ilmenneet sisältökysymyksistä toisin kuin omassa testissäni. Sisältökysymykset ovat siis luultavasti tukeneet näiden sanojen ymmärtämistä ja ovat siksi käännetty omassa aineistossani useammin oikein. Suomenruotsalaiset ovat kääntäneet yhteensä 16 sanasta viisi useammin, joten suomen kielen opiskelijoilla on suomenruotsalaisiin verrattuna huomattavasti enemmän oikein käännettyjä sanoja.

Oma tutkimukseni ja Muikku-Wernerin tutkimus eivät ole ihan suoraan verrattavissa keskenään, sillä testitulokseen vaikuttavat useat tekijät. Ensimmäkin tulokseen on voinut vaikuttaa testitilanne ja testin pituus. Muikku-Wernerin tutkimuksessa testi on ollut kontrolloitu tilanne ja suomen kielen opiskelijoilla on ollut 45 minuuttia aikaa kääntää teksti mahdollisimman hyvin. Muikku-Wernerin tutkimuksessa tehtävänä on ollut vain kääntää teksti, kun taas tässä tutkimuksessa tekstin kääntämisen

lisäksi on ollut tehtävänä sisältökysymyksiin ja ymmärtämisstrategioita koskeviin kysymyksiin vastaaminen. Suomenruotsalaiset osallistujat ovat tehneet testin vapaa-ajallaan, minkä vuoksi vastausajat vaihtelevat melkoisesti. Vähimmillään testin tekemiseen on käytetty viisi minuuttia ja enimmillään 76 minuuttia. Keskimäärin osallistujat ovat käyttäneet testin tekemiseen aikaa 41 minuuttia. Testitilanteen lisäksi tuloksiin on saattanut vaikuttaa se, että suomen kielen opiskelijat ovat keskivertosuomalaista kiinnostuneempia suomen kielestä, sen rakenteista sekä mahdollisesti kielistä yleensä. Heillä voi myös olla ennestään parempia tietoja viron ja suomen sukulaisuudesta kuin suomenruotsalaisilla. Oman tutkimukseni informantteihin lukeutuu kielten opiskelijoiden lisäksi myös monen muun alan opiskelijoita.

6. Päätelmiä ja jatkotutkimusmahdollisuuksia

Oletukseni siitä, että suomen kielen taito vaikuttaa ymmärtämiseen, osoittautuu ainakin osittain oikeaksi. Sisältökysymyksissä C-tason informanteilla on oletusteni mukaisesti eniten oikeita vastauksia ja A-tason informanteilla vähiten. A-tason informanttien tulosta ei kuitenkaan voi yleistää suurempaan joukkoon, koska informantteja on vain kaksi. Virke- ja sanatasolla olen tarkastellut tuloksia kaikkien informanttien osalta mutta myös vain niiden osalta, jotka ovat kääntäneet tekstiä. Tarkasteltaessa kaikkien informanttien vastauksia eroa B- ja C-tason informanttien oikeiden käännösten määrässä ei juurikaan ollut. Kun tarkastelusta jätetään pois ne informantit, jotka eivät ole kääntäneet tekstiä, C-tason informanttien tulos nousee B-tason informantteja paremmaksi. Jälkimmäistä tulosta voi pitää luotettavampana, koska kääntämättä jättäminen ei välttämättä liity kielitaitoon, vaan myös esimerkiksi viitseliäisyyteen. Tämä tutkimus antaa suuntaa sille, että suomen kielen taidolla on merkitystä vironkielisen tekstin kääntämisessä. Suuremmalla otoksella olisi mahdollista saada vielä luotettavampaa tietoa ja myös tietoa A-tason informanttien osalta.

Kuten aiemmatkin tutkimukset osoittavat, samankaltaisuudella on suuri merkitys ymmärtämisessä. Sanoista on eniten ymmärretty suomea muistuttavia sanoja ja toiseksi eniten ruotsia muistuttavia sanoja. Oikein käännetyt virkkeet ovat sellaisia, joissa on paljon suomen ja ruotsin kanssa läheisiä sanoja. Myös suurin osa informanteista on kertonut ymmärtämistä helpottaneen suomen ja viron välinen samankaltaisuus. Samankaltaisuuden tunnistamista helpotti myös ääneen lukemisen käyttö ymmärtämisstrategiana. Myös tekstin lukeminen moneen kertaan mainittiin ymmärtämistä tukevana keinona. Mielenkiintoista tässä tutkimuksessa on, että suomenruotsalaisten oletama samankaltaisuus ei ole sama kuin todellinen samankaltaisuus. Käännöstehtävän teksti sisältää myös ruotsia muistuttavia sanoja, mutta näitä suomenruotsalaiset eivät ole tunnistaneet yhtä hyvin kuin suomea muistuttavia sanoja. Informanteista vain harva on maininnut käyttäneensä ruotsin kieltä ymmärtämisen tukena, mikä tukee havaintoa siitä, että ruotsia ei juurikaan ole hyödynnetty ainakaan tietoisesti.

Vertailuni Heinosen (2011, 2015) tutkimuksiin osoitti, että konteksti on jonkin verran auttanut sanojen ymmärtämisessä, sillä sanoja on ymmärretty hieman paremmin kuin Heinosen (2011, 2015) yksittäisten sanojen ymmärtämistä käsittelevissä tutkimuksissa. Oikeiden käännösten määrien erot eivät kuitenkaan ole kovin suuria. Sen sijaan vertailu Paajasen (2012) tutkimukseen osoitti, että yksittäisistä virkkeistä sanoja on ymmärretty paremmin kuin kokonaisesta tekstistä. Vertailusta voi siis tehdä johtopäätöksen, että konteksti tukee lähisukukielen ymmärtämistä tiettyyn rajaan asti: virkkeissä konteksti tukee ymmärtämistä, joten sanoja on helpompi ymmärtää kuin ilman ympäröivää virkettä, mutta kokonaisessa tekstissä kontekstia on liikaa ja se alkaa haitata ymmärtämistä.

Kokonainen vieraskielinen teksti pitkine virkkeineen on saattanut olla vastaajille liian kuormittava ja hankala kääntää. Useampi informantti myös mainitsi, että kääntämistä vaikeutti pitkät sanat ja virkkeet. On epätodennäköistä, että tekstin kokonaan kääntämättä jättäneet informantit eivät olisi osanneet kääntää yhtäkään sanaa, vaan he ovat kokeneet tekstin liian vaikeaksi tai aikaa vieväksi ja siksi päättäneet jättää sen kokonaan kääntämättä. Vaikka yksittäisten sanojen ja lyhyiden virkkeiden käänöksissä esiintyy enemmän väärinymmärryksiä, niiden kääntäminen saattaa silti olla motivoivampaa. Kaikki informantit ovat osanneet vastata joihinkin sisältökysymyksiin oikein, vaikka eivät olisi kääntäneet kokonaista tekstiä. Sisältökysymyksiä tarkasteltaessa oikeita vastauksia on selvästi enemmän kuin oikeita käänöksiä virke- ja sanatasolla, mikä kertoo siitä, että ainakin pääkohtia tekstistä on ymmärretty luultavasti enemmän kuin mitä virke- ja sanatason käänösten määrä osoittaa. Sisältökysymyksissä erityisesti C-tason informanttien tulos on oikein hyvä, sillä oikeita vastauksia on 40 % ja osittain oikeita vastauksia 32 %. Moni informantti kertoi yksittäisten virkkeiden ja sanojen kääntämisen olevan vaikeaa, mutta kokonaisuuden ja pääkohdat tekstistä pystyi ymmärtämään. Sekä sisältökysymysten että käännettävän tekstin käyttö testauksessa on osoittautunut hyväksi tavaksi testata, koska tulokset testaustapojen välillä poikkeavat toisistaan.

Kokonaisessa tekstissä konteksti on vaikuttanut myös niin, että riskisanoihin on langettu hyvin vähän. Kun sanaa tai virkettä ei ole ymmärretty eikä kontekstin perusteella pystytty päättelemään, se on jätetty kääntämättä. Vaikka teksti on rakennettu niin, että samat sanat toistuvat tekstissä useasti, niiden tuomaa tukea ei ole aina osattu hyödyntää. Sama sana, joka on käännetty toisessa kohdassa, on saatettu jättää kääntämättä toisessa kohdassa. Käänösten määrään on luultavasti vaikuttanut sanoja ympäröivä konteksti. Sana on saatettu tunnistaa sellaisesta virkkeestä, jossa on myös muita tunnistettavia sanoja. Jos sana esiintyy virkkeessä, jossa on paljon tunnistamatonta ainesta, sana saattaa jäädä tunnistamatta, vaikka se olisi aiemmin tunnistettu toisessa kohdassa. Myös perusmuotoisten ja taivutettujen sanojen oikeissa käänöksissä esiintyy vaihtelua. Saman sanan perusmuodot on käännetty useammin oikein kuin taivutetut muodot. Myös yhdyssanojen osina toistuvat sanat ovat olleet informanteilla hankalia hahmottaa.

Vertailuni Pirkko Muikku-Wernerin tutkimukseen osoitti, että suomenruotsalaiset eivät ole ymmärtäneet vironkielistä tekstiä yhtä hyvin kuin suomenkieliset. Muikku-Wernerin tutkimuksen suomen kielen opiskelijoihin verrattuna suomenruotsalaiset ovat ymmärtäneet vähemmän vironkielisiä sanoja. Tulokseen ovat kuitenkin voineet vaikuttaa esimerkiksi testitilanne sekä informanttien opiskelutausta, joten vertailu ei ole täysin luotettava.

Tutkimuksen lopuksi on hyvä tarkastella, mitkä ovat olleet tutkimuksen rajoitukset ja millaisia jatkotutkimuksia olisi syytä tehdä. Tämän tutkimuksen aineisto ei ole täysin vertailukelpoinen aiempaan suomenkielisten ymmärtämistä käsittelevään tutkimukseen. Jos oman tutkimukseni

aineisto koostuisi suomenruotsalaisista suomen kielen opiskelijoista, tutkimus olisi paremmin vertailtavissa Muikku-Wernerin tutkimukseen. Toisaalta oman tutkimukseni aineisto tarjoaa laajemman kuvan suomenruotsalaisten ymmärtämisestä, koska osallistujia ei ole rajattu tietyn alan opiskelijoihin. Yksi tätä tutkimusta koskeva rajoitus on aineistoni suuri kääntämättä jätettyjen tekstien määrä, mihin on vaikuttanut se, että testitilanne ei ole ollut kontrolloitu. Käännöstesti on ollut melko pitkä, ja osallistajat ovat tehneet sen vapaa-ajallaan. Kontrolloidussa tilanteessa osa informanteista olisi saattanut käyttää testin tekemiseen enemmän aikaa ja testin tekeminen voisi olla huolellisempaa.

Aikaisemmassa tutkimuksessa käytetyn käännöstestin käyttäminen on ollut perusteltua, koska se mahdollistaa tulosten vertailun. Käytetty teksti ei kuitenkaan kerro ymmärtämisestä kaikkien vironkielisten tekstien osalta. Teksti on rakennettu niin, että ymmärtämistä tukevat samankaltaisuuden lisäksi sanojen toistuvuus ja maailmantieto. Jatkotutkimusideana olisi kiinnostavaa tutkia ymmärtämistä käyttämällä autenttisia vironkielisiä tekstejä, kuten uutistekstejä, ja vertailla ymmärretäänkö niitä yhtä hyvin.

Lähteet

- Berthele, Raphael 2014: Kapitel 14: Leseprozessmodell. *EuroComGerm – die sieben siebe: Germanische Sprachen lesen lernen* s. 271–283. Toim. Britta Hufeisen ja Nicole Marx. Shaker, Aachen.
- Börestam Uhlmann, Ulla 1994: Skandinaver samtalar. Språkliga och interaktionella strategier i samtal mellan danskar, norrmän och svenskar. Institutionen för Nordiska Språk, Uppsala.
- Budovicová, Viera 1987: Literary languages in contact. A sociolinguistic approach to the relation between Slovak and Czech today. Reader in Czech Sociolinguistics s. 156–175. Toim. Jan Chloupek ja Jiří Nekvapil. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Braunmüller, Kurt 2007: Receptive multilingualism in Northern Europe in the Middle Ages. A description of a scenario. *Receptive multilingualism. Linguistic analyses, language policies and didactic concepts* s. 25–47. Toim. Jan D. ten Thije ja Ludger Zeevaert. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia.
- Doetjes, Gerke 2007: Understanding differences in inter-Scandinavian language understanding. *Receptive multilingualism. Linguistic analyses, language policies and didactic concepts* s. 217–230. Toim. Jan D. ten Thije ja Ludger Zeevaert. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia.
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2003: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Haugen, Einar 1966: “Semicommunication: The language gap in Scandinavia.” *Sociological Inquiry* 36 s. 280-297.
- Heinonen, Maria 2011: “Viineri tuli mieleen, mutta ihan kuin oisin kuullu että nakki?”. *Kyselytutkimus eräiden viron sanojen ymmärtämisestä suomen kielen sanojen pohjalta*. Kandidaatintutkielma. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Heinonen, Maria 2014: “Koska Virossa kaikki on nurinkurin”. *Kyselytutkimus eräiden luettujen ja kuultujen vironkielisten sanojen ymmärtämisestä suomen kielen pohjalta*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Hickerson, Harold – Turner, Glen D. – Hickerson, Nancy P. 1952: “Testing procedures for estimating transfer of information among Iroquois dialects and languages.” *International Journal of American Linguistics* 18 s. 1–8.
- Höbe-Oja, Merike 2016: *Virolaiset lukiolaiset suomenkielisiä lauseita ymmärtämässä*. Bakkalaureustutkielma. Tallinnan yliopisto, Tallinna.
- Hufeisen, Britta – Marx, Nicole 2007: How can *DaFnE* and *EuroComGerm* contribute to the concept of receptive multilingualism? Theoretical and practical considerations. *Receptive multilingualism. Linguistic analyses, language policies and didactic concepts* s. 307–321. Toim. Jan D. ten Thije ja Ludger Zeevaert. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia.
- Härmävaara, Hanna-Ilona 2014: Facilitating mutual understanding in everyday interaction between Finns and Estonians. *Receptive Multilingualism. Special issue of Applied Linguistics Review* 5/1 s. 211–245.
- Jensen, John B. 1989: On the mutual intelligibility of Spanish and Portuguese. *Hispania* 72 s. 849-852.
- Kaivapalu, Annkatrin 2005: *Lähdekieli kielenoppimisen apuna*. Jyväskylän Studies in Humanities 44. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- 2009. Vironkielisen suomenoppijan äidinkieli – ongelma, haaste vai voimavara? *Virittäjä* 3 s. 382–401.
- 2015: Eesti ja soome keele vastastikune mõistmine üksiksõna- ja tekstitasandil: lingvistilised tegurid, mõistmisprotsess ja sümmeetria. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* s. 55–74.
- Kaivapalu, Annkatrin – Maisa Martin 2014: Measuring perceptions of cross-linguistic similarity between closely related languages: Finnish and Estonian noun morphology as a testing ground. *Language Contacts at the Crossroads of Disciplines* s. 283–318. Toim. Heli Paulasto, Lea Meriläinen, Helka Riionheimo ja Maria Kok. Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars.

- Kaivapalu, Annekatrin – Maisa Martin 2017: Perceived similarity between written Estonian and Finnish: Strings of letters or morphological units? *Nordic Journal of Linguistics* 40(02) s. 149–174.
- Kaivapalu, Annekatrin – Muikku-Werner, Pirkko 2010: Reseptiivinen monikielisyys: miten suomenkielinen oppija ymmärtää viroa äidinkiellensä pohjalta? *Lähivõrdlusi / Lähivertailuja* 20 s. 68–95. Toim. Annekatrin Kaivapalu, Pirkko Muikku-Werner ja Maria-Maren Sepper. Eesti Rakenduslingvistika Ühing, Tallinna.
- Kangassalo, Raija – Nemvalts, Peep – Wande, Erling 2003: Ruotsin itämerensuomalaisten kielten syntaksi: kieliopilliset sijat meänkielessä, ruotsinsuomessa ja ruotsinvirossa. *Virsu. Viro ja suomi: kohdekielet kontrastissa* s. 156–166. Toim. Pirkko Muikku-Werner ja Hannu Remes. Lähivertailuja 13, Joensuu.
- Kielitoimiston sanakirja. [viitattu: 11.5.2020]. saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>
- Laalo, Klaus 1992: *Huvitav lugu – kiinnostava juttu. Suomen ja viron välinen sanaston riskiryhmä ja sen taustaa*. Suomi 164. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Larjavaara, Matti 2007: *Pragmasemantiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lutjeharms, Madeline 2007: Processing levels in foreign-language reading. *Receptive multilingualism. Linguistic analyses, language policies and didactic concepts* s. 265–284. Toim. Jan D. ten Thije ja Ludger Zeevaert. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia.
- Mark, Marta 2014: *Eesti õpilaste soome üksiksõnade mõistmine*. Bakkalaureustutkielma. Tallinnan yliopisto, Tallinna.
- Maurud, Øivind 1976. *Nabospråksforståelse i Skandinavia. En undersøkelse om gjensidig forståelse av tale- og skriftspråk i Danmark, Norge og Sverige*. Nordiska rådet, Tukholma.
- Muikku-Werner, Pirkko 2013: Vironkielisen tekstin ymmärtäminen suomen kielen pohjalta. *Lähivertailuja. Lähivõrdlusi*, 23 s. 210–237.
- Muikku-Werner Pirkko – Heinonen Maria 2012: *Lumesadu – 'tarina' vai 'lumikasa' vai ei kumpikaan? Suomalaiset lukiolaiset viron sanoja tunnistamassa. Lähivõrdlusi / Lähivertailuja* 22. Toim. Annekatrin Kaivapalu ja Pirkko Muikku-Werner. Eesti Rakenduslingvistika Ühing, Tallinna.
- van Mulken, Margot – Hendriks, Berna 2015: Effective communication modes in multilingual encounters: Comparing alternatives in Computer Mediated Communication (CMC). *Multilingua – Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*.
- Paajanen, Ilona 2012: *Kitsas tee – 'laiha tee' vai 'kapea tie'?* Suomen kielen opiskelijat ja viron ymmärtäminen testissä. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Paajanen, Ilona – Muikku-Werner, Pirkko 2012: *Tee on kitsas – onko 'tee kitkerää' vai oletteko 'te saita'?* Suomalaiset opiskelijat viroa ymmärtämässä. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 22 s. 219–258.
- Pierce, Joe E. 1952: “Dialect distance testing in Algonquian.” *International Journal of American Linguistics* 18 s. 203-210.
- REMU = Remu – reseptiivinen monikielisyys: läheisten sukukielten keskinäinen ymmärrettävyys. Itä-Suomen yliopiston internetsivut. [Viitattu 3.5.2020.] Saatavissa: <http://www.uef.fi/web/remu2015/remu-mika-se-on-suomeksi->
- Ringbom, Håkan 1987. *The Role of the First Language in Foreign Language Learning*. Multilingual Matters, Clevedon & Philadelphia.
- Ringbom, Håkan 1990: On the relation between second language comprehension and production. *AFinLAN vuosikirja* 1990 s. 139–148. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 48, Jyväskylä.
- Ringbom, Håkan 2007: *Cross-linguistic similarity in foreign language learning*. Second language acquisition 21. Multilingual Matters, Clevedon, Buffalo & Toronto.
- Ringbom, Håkan 2007: Actual, perceived and assumed cross-linguistic similarities in foreign language learning. *Kieli oppimisessa – Language in Learning. AFinLAN vuosikirja* 2007 s. 183–196. Toim. Olli-Pekka Salo, Tarja Nikula ja Paula Kalaja. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 65, Jyväskylä.

- Sajavaara, Kari 2006: Kontrastiivinen analyysi, transfer ja toisen kielen oppiminen. *Lähivertailuja* 17 s. 9–26. Annetkatrin Kaivapalu ja Külvi Pruuli. Jyväskylä Studies in Humanities 53. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkojulkaisu]. Tilastokeskus, Helsinki. [viitattu: 4.4.2020].
Saataavissa: https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html
- Vaarala, Heidi – Reiman, Nina – Jalkanen, Juha – Nissilä, Leena 2016: *Tilanne päällä! Näkökulmia S2-opetukseen*. Opetushallitus, Helsinki.
- Van Bezooijen, Renée – Van den Berg, Rob 1999a: Word intelligibility of language varieties in the Netherlands and Flanders under minimal conditions. *Linguistics in the Netherlands 1999* s. 1–12. Toim. Renée van Bezooijen & René Kager. Avt Publications 16. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- 1999b: Hoe verstaanbaar is het Fries voor niet-Friestaligen? *Philologia Frisica anno 1999* s. 9–26. Fryske Akademy, Ljouwert.
- van Bezooijen, Renée – Gooskens, Charlotte 2007: Interlingual text comprehension. Linguistic and extralinguistic determinants. *Receptive multilingualism. Linguistic analyses, language policies and didactic concepts* s. 249–264. Toim. Jan D. ten Thije ja Ludger Zeevaert. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia.
- Wolff, Hans 1959: “Intelligibility and inter-ethnic attitudes.” *Anthropological Linguistics* 1: 34–41.
- Zeevaert, Ludger 2004: *Interskandinavische Kommunikation. Strategien zur Etablierung von Verständigung zwischen Skandinaviern im Diskurs*. Dr. Kova, Hampuri.
- Zeevaert, Ludger – Thije, Jan D. ten 2007: Introduction. *Receptive multilingualism. Linguistic analyses, language policies and didactic concepts* s. 1–21. Toim. Jan D. ten Thije ja Ludger Zeevaert. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia.

Liitteet

Liite 1. Käännöstitin teksti

Käännöstitin virkkeiden numerot on lisätty jälkikäteen

(1)SILD ÜLE MERE

Terttu Nurro

(2) Soome Instituut asutati Eestis aastal 1994 kahe maa vaheliste kultuuri- ja hariduskoostöö arendamiseks, informatsiooni levitamiseks Soome kohta ning Soome ja Eesti vaheliste sidemete tugevdamiseks kõigis ühiskondliku ja majanduselu valdkondades.

(3) Soome ja Eesti pealinnu eraldab teineteisest vaid kitsas riba Soome lahte: vahemaad on vaevalt 80 kilomeetrit ja kolm tundi laevasõitu. (4) Soome ja eesti keel on lähedased sugulaskeeled. (5) Lisaks Soomele ja Eestile on maailmas vaid üks riik, mille riigikeel kuulub soomeugri keelerühma: Ungari. (6) Selliste omavahel suguluses olevate väikeste keelte puhul, nagu seda on soome ja eesti keel, on lähedane kultuurialane partnerlus loomulikult oluline mõlema poole jaoks. (7) Soome Instituudi direktor Juhani Salokannel kasutab sellele kultuurisuhtele viidates tihti väljendit „kaarsild”. (8) Muide, kaarsilda on kasutatud ka instituudi logol, kuigi logo pilt võiks sümboliseerida ka vikerkaart – mõlemal pool on rahapada.

(9) Kultuurisidemed Soome ja Eesti vahel on kestnud juba pikka aega. (10) Ajalugu on neid kahte suurte riikide naabrit karmilt kohelnud ja rahvuslik ärkamine, mis toimus mõlemal maal 19. ja 20. sajandi vahetusel, lähendas neid kahte maad. (11) Isegi riikide rahvushümnide viis on ühine. (12) Kuid Teine maailmasõda eraldas need kaks riiki teineteisest: Eestist sai üks Nõukogude liiduvabariikidest ja see raskendas vaba suhtlemist peaaegu viiekümneks aastaks. (13) Nõukogude Liidu nõrgenemisele ja viimaks ka kokkuvarisemisele järgnes Eestis uus ärkamisaeg ja pärast seda iseseisvuse väljakuulutamist 1991. aastal. (14) Soov vanad partnerlussuhted taastada oli suur Soome lahe mõlemal kaldal ja Tallinnas avatigi peagi väike Soome Kultuurikeskus. (15) See toimus esialgu Soome Tuglase Seltsi, Eesti sõprade ühingu osakonnana, hiljem arenes see praeguseks Soome Instituudiks. (16) Instituut asutati aastal 1993.

(17) Kui Soome Instituut viimaks 1994. aasta alguses tööd alustas, oli tegu pigem omamoodi taasühinemise, mitte uute suhete loomisega. (18) Juba olemasolev koostöö lihtsalt organiseeriti ümber ja sellele anti uus nimi.

Liite 2. Käännõstestini küsimused soomeksi

Taustaküsimused

1. Miten arvioit oman suomen kielen taitosi (Eurooppalaisen viitekehysten taitotasojen mukaan)?
  - Taitotaso A1
  - Taitotaso A2
  - Taitotaso B1
  - Taitotaso B2
  - Taitotaso C1–C2
  - Äidinkieli
2. Monennenko vuosikurssin opiskelija olet?
3. Mikä on pääaineesi? Entä mitä sivuaineita sinulla on?
4. Mitä vieraita kieliä olet lukenut ja kuinka kauan?
5. Oletko aiemmin opiskellut tai käyttänyt viroa? Jos olet, missä ja kuinka paljon?

Sisältöküsimused

6. Miksi tekstissä mainittu instituutti perustettiin?
7. Miten kaukana toisistaan sijaitsevat Viron ja Suomen pääkaupungit?
8. Millä tavalla Unkari on samankaltainen kuin Viro ja Suomi?
9. Millaisia samankaltaisia piirteitä voi löytää Viron ja Suomen historiasta?
10. Miten Viron ja Suomen suhteet kehittyivät sen jälkeen, kun Viro itsenäistyi uudelleen?
11. Mitä tekstissä vielä kerrotaan?

Ymmärtämisstrategioihin liittyvät küsimused

12. Mikä tekstissä oli helppo ymmärtää?
13. Mikä tekstissä oli vaikea ymmärtää?
14. Millä tavalla yritit ratkaista ymmärtämisongelmia ja mitä keinoja hyödynsit ymmärtääksesi?